

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Veronika Ehrenbusch

**TSIVIILHAGI RAHULDAMISE PROBLEEMID
KRIMINAALKOHTUMENETLUSES**

Magistritöö

Juhendaja
Merika Nimmo

Tallinn
2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. Kannatanu õigused kriminaalmenetluses tsiviilhagi esitamisel ja hagi tagamine	8
1.1 Õiguslik regulatsioon	8
1.2 Tsiviilhagi üldine olemus, vormistusnõuded ning esitamise kord	10
1.3. Vara arestimine kannatanu tsiviilnõude tagamise meetmena	14
1.4 Arestitud vara (sh sularaha) hoiustamise nõuded	18
2. Tsiviilhagide rahuldamine kriminaalkohtumenetluses Eesti Vabariigis	21
2.1 Tsiviilhagi lahendamise kord kohtuotsuse tegemisel	21
2.2 Kohtuotsuse jõustumine ja avaldamine	24
2.3 Kohtulahendi kättesaadavus kuriteoohvrile arvutivõrgus	26
2.4 Tsiviilhagide täitmisele pööramine Eesti Vabariigis ning täitmisele pööratud nõuete analüüs	29
3. Tsiviilhagide rahuldamine ja täitmisele pööramine kriminaalmenetluses EL-i riikide näitel	38
3.1 Eessõna	38
3.1 Õiguslik regulatsioon Läti Vabariigis	39
3.2 Õiguslik regulatsioon Rootsi Kuningriigis	40
3.3 Õiguslik regulatsioon Soome Vabariigis	42
3.4 Õiguslik regulatsioon Saksamaal	43
4. Probleemid jõustunud kohtuotsuste täitmisele pööramisega ning võimalikud lahendused	46
4.1 Probleemid tsiviilhagi täitmisele pööramisel	46
4.2 Autori ettepanekud kohtuotsuste täitmisele pööramise tagamiseks	53
KOKKUVÕTE	55
SUMMARY: Problematic issues with satisfying a civil action in criminal court proceedings	61
LÜHENDID	67
KASUTATUD ALLIKAD	68
LISAD	76
Lisa 1: Hagiavalduse näidis (ilma kostja andmeteta)	76
Lisa 2: Hagiavalduse näidis (koos kostja andmetega)	77
Lisa 3: Täitmisavalduse näidis	79
Lisa 4: Kokkuvõttev tabel eri riikide tsiviilhagide protsesside võrdluse kohta	81

SISSEJUHATUS

Inimesed satuvad sageli endast sõltumatutel asjaoludel kuriteo ohvriks. Kuriteos kannatanuks langemisega kaasneb tihti lisaks emotsionaalsetele üleelamistele ka varaline kahju. Varavastaste süütegude puhul väljendub kahju peamiselt materiaalistest asjadest ilmajäämises ning samuti lõhutakse tihti sissemurdmisega toime pandud kuritegude puhul kannatanule kuuluvat vara (maja aken, uks, sõiduautoklaas jms.).

Karistusseadustiku 13. peatükis toodud süüteod liigitatakse kas kaitstava õigushüve rahalisest väärtusest või õigushüvest kui rahalisest huvist lähtuvalt. Vastavalt sellele saab varavastaseid süütegusid jagada: a) omandivastased: suunatud õigushüve vastu, mille rahaline väärtus ei ole oluline (vargus, röövimine, omastamine); b) varaliste huvide vastased: rahalise väärtusega hüve vastu (kelmus, väljapressimine). (Sootak ja Laos 2015, 519).

Alates 2010. aastast on Politsei- ja Piirivalveameti ning Prokuratuuri üheks suurimaks ühiselt kokku lepitud prioriteediks kuriteo toimepanijalt kogu võimalik vara tsiviilhagi katteks arestida. Sellega tegelevad politseiasutustes üle Eesti spetsiaalsed andmeanalüütikud, kes teevad kindlaks kurjategija varalise seisu, et selgitada välja, kas temalt on võimalik tsiviilhagi katteks vara arestida. Seda selleks, et hiljem oleks kannatanul vähemalt osaliselt hagi näol võimalik tagasi saada talle põhjustatud varaline kahju.

Hoolimata vara arestimise teostamisest on jätkuvalt üks teravamaid probleemkohti kannatanu jaoks kriminaalmenetluse raames esitatud haginõuete täitmine süüdimõistetult. Paljudel kannatanutel puuduvad juriidilised teadmised sellest, millisel viisil tuleb toimida, kui kriminaalkohtumenetlus on lõppenud süüdimõistva kohtuotsusega, mille raames on kuriteoohvri jaoks väljamõistetud tsiviilhagi. Ei teata, kuidas on võimalik üles leida tsiviilnõude täitmisele pööramiseks vajaminev jõustunud kohtuotsus.

Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 25 sätestab, et igaühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele (Eesti Vabariigi Põhiseadus 2008, 266).

Põhiõigusel kahju hüvitamisele on üks kandvamaid rolle muude põhiõiguste kaitsele suunatud õiguste süsteemis. Paragrahv 25 nõuab, et lisaks õiguste menetluslikele garantiidele näeks seaduseandja ette kannatanutele ka materiaaõiguslikud alused tema õigushüvede kahjustamise korral. (Eesti Vabariigi Põhiseadus 2008, 266)

On äärmiselt oluline, et õiguskaitseasutused (politsei, prokuratuur) ja kohus püüaksid teha kõik selleks, et rikutud õigushüve kannatanu jaoks taastataks. Varalise kahjuga kuriteo puhul pöördub kannatanu kuriteokaebuse esitamiseks esmalt politsei poole ning selle pöördumise põhjuseks on ennekõike usaldus õiguskaitseasutuste vastu. Lisaks on eesmärgiks varalise kahju tagasisaamine, mitte kurjategija karistamine, ning selles osas usaldatakse õiguskaitseasutusi ja lõppastmes kohtuid, et taastataks või heastataks kannatanu hüveolukord.

Tulenevalt eeltoodust keskendub käesolev magistritöö kuritegude tulemusena tekitatud varalise kahju hüvitamisele pärast kohtuotsuse jõustumist. Seda just kannatanu seisukohast sellisel juhul, kui kahtlustatavalt on kohtueelses menetluses kohtumäärusega arestitud vara tsiviilhagi tagamiseks ning hilisemas kriminaalkohtumenetluse staadiumis on kohtuniku otsus olnud jätta arestitud vara tsiviilhagi katteks arestituks kuni tsiviilnõuete täitmiseni.

Kannatanu huvide kaitsmisele on tähelepanu juhitud mitmetes rahvusvahelistes õigusaktides. Juba 1985. aastal esitas Euroopa Nõukogu ministrite komitee konkreetsed soovitused kannatanute psühholoogilise, materiaalse ning sotsiaalse kahju hüvitamiseks. Komitee soovitas riikidel luua sellised menetluslikud võimalused, et kannatanu kahju hüvitataks kriminaalasja arutavas kohtus või vähemalt likvideerida olemasolevad kitsendused, piirangud või muud takistused, mis raskendaksid kannatanule kahjude kompenseerimist. (Recommendation No. R (85) 11 on the position ...)

Hetkel kehtiva õiguse kohaselt on tsiviilhagi rahuldamine kriminaalmenetluses reguleeritud tsiviilõiguse normidega, mis tähendab seda, et kannatanul on väga suur tõendamiskoormus asjade väärtuse hindamise osas. Kuriteoohver peab esitama erinevaid arveid, tšekke, kontoväljavõtteid, et tõendada tsiviilhagi olemasolu ning näidata selle suurust.

Arvestades varalise kahju tõendamise mahukust ning sellele kuluvat ajalist ressursi, on ülekohus seda suurem, sest pärast kohtuotsuse jõustumist ning tsiviilhagi rahuldamist puuduvad füüsilisest isikust kannatanul vähese informeerituse tõttu teadmised selle nõude realiseerimiseks. Selles osas

ei toeta kuriteohvrit ka riik, kuna puuduvad õiguslikud mehhanismid, mis tagaksid jõustunud kohtuotsuste täitmisele pööramise tsiviilhagide osas.

Samas sätestab Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 14, et õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus (Eesti Vabariigi Põhiseadus 2008, 154).

Eeltoodule on viidanud ka Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2012/29/EL lõige 21, mis sätestab, et kuriteohvrile tuleb teavet ja nõu anda lihtsas ja arusaadavas sõnastuses. Sellega seoses tuleks arvesse võtta ka seda, mis tasemel kuriteohver valdab keelt, milles talle teavet antakse, tema vanust, küpsust, vaimseid ja emotsionaalseid võimeid, kirjaoskuse taset ja võimalikku vaimu- või füüsilist puuet. (Directive 2012/29/EU of the European Parliament ...)

Autorile teadaolevalt ei ole ühtegi magistritööd, mis käsitleks tsiviilhagi probleematikat kriminaalkohtumenetluses. Tsiviilhagi raames on käsitletud magistritöodes selle erinevat olemust, aga kuidas teostada jõustunud kohtuotsuse alusel kuriteohvri jaoks parimal moel hagi täitmisele pööramine, sellele ei ole käesoleva ajani tähelepanu pööratud.

Justiitsministeeriumi poolt on 2019. aastal koostatud „Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030“, mille visiooniks on personaalne, tõhus, ohvrisõbralik ja sõltumatu kriminaaljustiitsüsteem ning suurimateks murekohtadeks on justiitsüsteemi tõhusus (sh vähene digiteeritus) ja vähene ohvrisõbralikkus. Eesmärgiks on võetud muuta süüteomenetlus tõhusaks (sh digitaalseks), personaalseks ja ohvrisõbralikuks. Heastada kuriteoga tekitatud kahju ja parandada ohvrite olukorda ning konfiskeerimisest saadav raha peab jõudma ka ohvrteni. (Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030, 2)

Kui avalik-õiguslike nõuete puhul on garantiiks, et kohtukantselei edastab jõustunud kohtuotsused kriminaalasjades automaatselt läbi registrite vastavalt territoriaalsusele kohtutäiturile täitetoimiku avamiseks ja täitemenetluse teostamiseks ning vastavad sätted on ka välja toodud täitemenetluse seadustikus. Samas eraõiguslike varaliste nõuetega kriminaalasjas tehtud kohtuotsusega rahuldatud tsiviilhagi puhul vastavat regulatsiooni ei ole ning see paneb kuriteohvri väga raskesse seisuga. Kannatanul tuleb omal initsiatiivil pöörduda kohtuotsusega kohtutäituri poole, kuid enne seda on vaja leida võimalused kohtuotsuse saamiseks, mille alusel kohtutäituri poole pöörduda.

Tulenevalt eeltoodust on käesolevas magistritöös käsitletava teema õigusliku olukorra analüüsimine ülimalt aktuaalne.

Käesoleva ajani ei ole selge, millises staadiumis ning milline riiklik instants edastab kuriteoohvritele hagi täitmisele pööramise kohta informatsiooni. Lisaks sellele on problemaatiline kohtuotsuste avalikustamine ning nende kättesaadavus kuriteoohvri jaoks. Paljudel juhtudel puudub menetlusosalistel informatsioon selle kohta, et nad saavad enda suhtes tehtud otsuseid e-toimikust vaadata ning isegi kui neil vastav info on, siis on probleemiks keeleoskuse puudumine ning süsteemi keerukus, sest kõik Eestis toimivad registrid on sisult eestikeelsed.

Tulenevalt eeltoodust on autor seadnud käeolevale magistritöös järgmised hüpoteesid:

1. Riik ei täida põhiseaduse § 14 tulenevat hoolsuskohustust kuriteo käigus saadud kahju hüvitamise tagamisel ning kuriteoohvrite õiguste realiseerimisel jõustunud kohtuotsuse täitmisele pööramisel.
2. Kannatanutel on KrMS § 37 lg 1, KrMS § 38 lg 1 p 2 ja KrMS § 38¹ lg 1 mõistes käesoleval ajal kriminaalkohtumenetluses ja selle järgselt väga raske realiseerida esitatud tsiviilhagis olevaid varalisi nõudeid, mis sisuliselt on toonud kaasa olukorra, kus kohtuotsused jäävad tsiviilhagi osas täitmisele pööramata. Sisuliselt on tegemist õigusliku olukorraga, kus kannatavad kuriteoohvrite põhiseaduse § 15 ja 25 tulenevad õigused ning õigus neile kuriteoga tekitatud kahju hüvitamisele.

Magistritöö eesmärgiks on uurida ja analüüsida kriminaalkohtumenetluses esinevaid juriidilisi probleeme seoses kannatanu õigusega taotleda varalise kahju hüvitamist. Analüüsitud on kohtuotsusega kannatanu kasuks mõistetud varaliste nõuete täitmise statistikat ning uuritud selle õiguse teostamisele ja kohtuotsuste täitmisele suunatud sätteid nii Eesti kriminaalmenetluses kui ka naaberriikide Läti, Soome ja Rootsi vastavas seadusandluses ning täiendavalt ka sageli Eesti õigussüsteemi alusena nimetatud Saksamaa kriminaalmenetlusõiguses.

Magistritöö esimeses peatükis analüüsib autor, millised on kannatanu õigused kriminaalmenetluses tsiviilhagi esitamisel, aitab mõista tsiviilhagi olemust ning keskendub tsiviilhagi vormistus- ja esitamise nõuetele. Samuti süüvib autor tsiviilhagi tagamisele arestimise teel kriminaalmenetluses (arestimise eeldused, vara arestimise nõuded tsiviilhagi katteks, vara hoiustamise nõuded, erisused sularaha hoiustamisel).

Teises peatükis analüüsib autor kohtuotsuse sisulist olemust seoses tsiviilhagi lahendamise, otsuse jõustumise, avaldamise osas ning kas otsus on piisavalt kättesaadav kuriteoohvri jaoks. Kuidas on kehtiva õiguse kohaselt reguleeritud kohtuotsuse täitmisele pööramine ning analüüsib täitmisele pööratud nõuete täimist.

Kolmandas peatükis võrdleb ja analüüsib autor Läti, Soome, Rootsi ning Saksamaa erinevaid õigusakte, mis reguleerivad tsiviilhagi esitamise korda, vara arestimise korda ning jõustunud kohtuotsuste avaldamist ja täitmisele pööramist.

Neljandas peatükis toob autor välja jõustunud kohtuotsuste täitmisele pööramise probleemid, keskendudes hetkel kehtivale õigusele ning analüüsib, kas Eesti õigussüsteemil oleks võimalik kasutada võrreldud riikide õiguslikke lahendusi ning teeb ettepaneku kriminaalmenetluse seadustiku § 411 lg 1¹ täiendamiseks jõustunud kohtuotsuste täitmisele pööramise osas.

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks ning ettepanekute tegemiseks on magistritöö autor kasutanud andmekogumis- ja analüütilist metoodikat, mis seisneb erinevate normatiivaktide, statistiliste andmete, erialase kirjanduse ja kohtupraktika läbitöötamises ja analüüsimises.

Magistritöö kirjutamisel on autor kasutatud Eesti Vabariigi Põhiseadust, sise- ja välisriikide normatiivakte, erinevat õigusala kirjandust, Eesti Vabariigi Maakohtu, Ringkonnakohtu ja Riigikohtu lahendeid ning Läti, Soome, Rootsi ja Saksamaa tsiviilhagi küsimust reguleerivaid õigusakte ja allikaid.

1. Kannatanu õigused kriminaalmenetluses tsiviilhagi esitamisel ja hagi tagamine

1.1 Õiguslik regulatsioon

KrMS § 37 lg 1 sätestab, et kannatanu on füüsiline või juriidiline isik, kelle õigushüve on tema vastu suunatud kuriteoga või süüvõimetu isiku õigusvastase teoga vahetult kahjustatud. Kuriteokatse puhul on isik kannatanu ka juhul, kui rünnatud õigushüve asemel kahjustatakse tema sellist õigushüve, mille kahjustamine on rünnatud õigushüve kahjustamisest hõlmatud.

(Kriminaalmenetluse seadustik)

Nagu nähtub eelpool toodust saab kannatanuks kriminaalmenetluses olla ka riik või muu avaliku võimu kandja ning KrMS § 37 lg 1 säte võimaldab menetleda avalik-õiguslikke nõudeavaldusi kriminaalmenetluse raames.

Avalik-õigusliku nõudeavalduse saab esitada, kui süüdistatav on valeandmeid esitades haigekassalt ajutise töövõimetuse hüvitist välja petnud. Sellisel juhul tuvastatakse kelmuse (KarS § 209) menetlemisel kriminaalmenetluses sisuliselt kõik asjaolud, mis on ravikindlustuse seaduse § 62 lg 3 alusel hüvitise tagasinõudmise aluseks. (80 SE II, 15.12.2015)

See võimaldab riigil vältida kriminaalmenetlusega paralleelselt toimuvat nn topeltmenetlust ning esitada tsiviilhagi kriminaalmenetluses. Riik ja avalik-õiguslik juriidiline isik saavad kannatanuks olla üksnes sellisel juhul, kui neil on kuriteo tagajärjel tekkinud varaline nõue, mida on võimalik maksta panna kriminaalmenetluses. (*ibid.*)

Kannatanu puhul kehtib aga üks väga oluline tingimus. Nimelt peab kahju olema tekitatud vahetult kuriteoga või süüvõimetu isiku õigusvastase teoga, see tähendab seda, et kannatanuna saab käsitada üksnes isikut, kelle kahju on kriminaalmenetluse esemeks oleva kuriteoga nii faktiliselt kui ka õiguslikult seotud. (RKKKo 3-1-1-97.10 p 17)

„Kannatanu huvi kriminaalmenetluse toimetamise vastu on peamiselt olevat tingitud soovist saada moraalset või varalist restitutsiooni. Moraalne restitutsioon väljendub esiteks kannatanu huvis selle vastu, et teda kahjustanud isiku tegu mõistetakse riigi poolt hukka. Kannatanu poolt vaadatuna on see käsitatav kinnituseks selle kohta, et tema õiguste kahjustamine oli ebaseaduslik ja taunimisväärne. Lisaks õiguste rikkumise tunnistamisele võib kannatanut ajendada soov, et tema

õiguste kahjustamist tasakaalustaks süüdlase karistamine (kättemaks). Kõige pragmaatilisemaks kannatanut motiveerivaks asjaoluks on saada varalist restitutsiooni esitatud tsiviilhagi kaudu. Oma huvide teostamisel on kannatanule antud mitmed õigused.” (Ploom ja Kärner 2015, 508)

Õigus esitada tsiviilhagi võimaldab kannatanul esitada kriminaalmenetluse raames süüdistatava vastu teatud tsiviilõiguslikke nõudeid. Esiteks muudab selline võimalus kuriteo negatiivsete tagajärgede kõrvaldamise või heastamise kannatanu jaoks lihtsamaks. Samuti on kohtusüsteemi kui terviku tõhususe seisukohalt otstarbekas, kui lisaks süüdistatava teole karistusõigusliku hinnangu andmisele lahendatakse kriminaalmenetluses ka sama teo alusel tekkinud kannatanu tsiviilnõue. (Kergandberg ja Pikamäe 2012, 149)

Eeltoodule lisab autor, et 2016. aastal registreeriti Eestis 12 372 varavastast kuritegu. Nende kuritegudega pandi toime teod, mis tekitasid kannatanule varalist kahju ja milledest osade puhul on kannatanu esitanud ka oma tsiviilhagi. Ainuüksi varavastaste kuritegude kriminaalmenetluste raames arestiti vara tsiviilhagide katteks üle Eesti kogusummas 380 359,14 eurot. (Ridal 2017)

Prokuratuuri aastaraamatust nähtub, et 2016. aastal arestiti tsiviilhagide ja avalik-õiguslike nõuete katteks 581 924 eurot ning 2017. aastal 490 000 eurot. Eelpool nimetatud summad sisaldavad endas nii arestitud vara kui ka sularaha. (Prokuratuuri Aastaraamat 2017, 16)

Võrdluseks võib tuua ka ajavahemiku 2013–2015. 2015. aastal registreeriti varavastaseid kuritegusid 14 966 ning arestiti vara tsiviilhagide ja avalik-õiguslike nõuete tagamiseks 1 767 384,26 eurot. 2014. aastal registreeriti 20 179 varavastast kuritegu ning arestiti vara tsiviilhagi katteks 179 500,58 eurot. 2013. aastal registreeriti 21 321 varavastast kuritegu ning arestiti vara tsiviilhagi katteks 294 601,85 eurot.

Millest võib järeldada, et vaatamata sellele, et õiguskaitseorganid teevad mahukat tööd kahtlustatava vara arestimise nimel, on kuriteoohvrite teadlikkus kahju hüvitamise võimalustest väike. Kahjuks ei informeerita kuriteoohvrid menetlusprotsessist piisavalt ning kriminaalmenetluse seadustikus, tsiviilkohtumenetluse seadustikus ja täitemenetluse seadustikus väljatoodud sätted nõude esitamise ja täitmisele pööramise osas jäävad keskmise kuriteoohvri jaoks ebaselgeks.

Teiseks mängib väga suurt kuriteoohvri jaoks ka – aeg. Kriminaalmenetlus on oma olemuselt pikk menetlusprotsess ning kui sellesse protsessi on kaastatud rohkem kui üks kannatanu või süüdistatav, võib see omakorda kaasa tuua selle, et kannatanu ei ole puuduliku informatsiooni tõttu kursis kriminaalasjas toimuvaga.

Lisaks nendib autor, et juriidiline keel on sedavõrd keeruline, et ka eesti keelt emakeelena kõnelev inimene ei saa aru, mida ja kuidas peaks ta oma õiguste tagamiseks tegema. Tundub, et ilma juriidilise hariduse omamiseta ei ole võimalik eri tsiviilhagi ja varalisi nõudeid reguleerivate seaduste sätetest selgelt aru saada, seda olulisem on kannatanute informeerimine menetluse käigust.

Samas käsitletakse infopuudust paljudel juhtudel kuriteoohvrite teisese ohvristumise ühe olulise põhjusena. Kui primaarseks ehk esmaseks ohvristumiseks nimetatakse otsest sattumist kuriteoohvriks ehk kriminaalmenetluse mõistes osutumist kannatanuks, kelle vastu oli kuritegu suunatud, siis teiseseks ohvristumiseks nimetatakse ennekõike kriminaalõigussüsteemis ohvrile ebameeldivuste või muude tarbetute kannatuste või ebaotstarbekohaste kulude põhjustamist. (Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses 2012, 25)

Kuriteoohvritele võivad kannatusi põhjustada lisaks kuriteole endale väga erinevad menetluslikud ja menetlusvälised tegurid. Probleemiks võib olla näiteks saadava info vähesus erinevate toimingute kohta, mida kannatanul tuleb teha. Teatud hulka kannatanuid huvitabki kriminaalmenetlus niivõrd, kui võrd seal tegeletakse tema tsiviilhagiga – esmatähtis ei ole kurjategija karistamine, vaid tsiviilhagi rahuldamine ja tagamine. (Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses 2012, 25)

1.2 Tsiviilhagi üldine olemus, vormistusnõuded ning esitamise kord

Karistusseadustik sisaldab arvukalt koosseise, mille tunnuste kirjeldamiseks kasutatakse tsiviilõigusliku päritoluga termineid: nt valdus (KarS § 201), omandamine (KarS § 202), vallasasi (KarS § 199), vara (KarS § 201), (varaline) kahju (KarS § 203) ning tegemist on kuriteokoosseisudega, mis eeldavad kannatanule varalise kahju tekitamist. Vastasel juhul ei ole üks koosseisuosa täidetud.

Mõiste „kuriteoga tekitatud kahju”, mida nii seaduses kui ka õiguskeeles üldiselt kannatanu nõudest rääkides kasutatakse, võib esmapilgul tekitada mulje, nagu oleks kuriteo toimepanemine iseenesest nõude tekkimise alus või vähemalt, et kuriteo korral tekkiva kannatanu nõude puhul on tegemist iseseisva nõudeliigiga (Sarv 2011, 371) .

Kaudne õiguslik seos tsiviilhagis esitatava nõude ja kriminaalmenetluse aluseks oleva kuriteokoosseisu vahel siiski eksisteerib ja seda seetõttu, et kehtivas õiguses võib tsiviilhagi esitada üksnes kannatanu KrMS § 37 lg 1 mõistes (Sarv 2011, 371).

Alates 01.01.2017 on kriminaalmenetluse seadustikus eraldi paragrahvina tsiviilhagi mõiste tähendus, mis kergendab oluliselt nimetatud mõiste piiritlemist ning selle tõlgendamist. Nimetatud sättes on konkreetsed juhised, mis peavad olema täidetud selleks, et kohus saaks vastu võtta otsuse tsiviilhagi rahuldamise osas kriminaalkohtumenetluse käigus.

Autor lisab veel, et 2018 aastal alustati Justiitsministeeriumis tsiviilhagi reguleerivate normide täiendamise ja parandamisega, mille tulemusena on alates 15.02.2019.a kriminaalmenetluse seadustikku täiendatud uue §-ga 38¹ , mis selgitab, millisel viisil on kannatanul võimalik oma varalised nõuded kriminaalmenetluses maksma panna.

Tegemist on täiesti uue sättega, mis näeb ette, milliseid kannatanu varalisi nõudeid on võimalik kriminaalmenetluses maksma panna. Nimelt võib tsiviilhagis esitada sellise nõude, mille eesmärk on kriminaalmenetluse esemeks oleva teoga kannatanu rikutud hüveolukorra taastamine või heastamine, kui selle nõude aluseks olevad faktilised asjaolud kattuvad olulises osas menetletava kuriteo tehjoludega. (80 SE II, 15.12.2015)

KrMS § 38¹ lg 1 sätestab, et kannatanul on õigus esitada kahtlustatava, süüdistatava või tsiviilkostja vastu tsiviilhagi, mille kohus vaatab läbi kriminaalmenetluses. Kannatanu võib tsiviilhagis esitada nõude, kui:

1) nõude eesmärk on kriminaalmenetluse esemeks oleva teoga rikutud kannatanu hüveolukorra taastamine või heastamine, kui selle nõude aluseks olevad faktilised asjaolud kattuvad olulises osas menetletava kuriteo tehjoludega ja kui sellist nõuet oleks võimalik läbi vaadata ka tsiviilkohtumenetluses. (Kriminaalmenetluse seadustik)

Kuriteoga tekitatud kahju näide on järgmine. Korterist on varastatud sularaha ning raha kättesaamiseks lõhutud ära korteriukse lukk – selline kahju on põhjuslikus seoses kuriteoga ning samuti kuriteoga kaasnev kahju. Siin võib kannatanu lisaks vargusega tekitatud kahjule esitada tsiviilhagi ka vara lõhkumise osas ning kui kõik hagi eseme asjaolud on selged ja tõendatud võib kohus mõista tsiviilhagi süüdimõistva kohtuotsuse puhul süüdimõistetult tsiviilhagina välja.

Eelnimetatud väiteid toetab ka riigikohtulahendi 3-1-1-13-14 p. 20, mis selgitab, et kannatanu ei tohi tsiviilhagis esitada mis tahes (tsiviilõigusliku) nõudeid, mis tal võib olla isiku vastu, kes on samas kriminaalasjas süüdistatav või tsiviilkostja. Tsiviilhagis esitataval nõudel peab olema piisav seos kriminaalmenetluse esemega. Vastasel korral satub kannatanu nõude lahendamine vastuollu kriminaalmenetlusliku tsiviilhagi instituudi olemusega ja väljub kriminaalasja arutava kohtu pädevuse piiridest. (RKKKo 3-1-1-13-14 p 20)

Seadusandja eristab kriminaalmenetluse seadustikus kahte võimalikku hagivormi. Esimeseks neist on tsiviilhagi ning teiseks avalik-õiguslik nõudeavaldus. Autor keskendub tsiviilhagi vorminõuetele.

Tsiviilhagi vorminõuded on sätestatud KrMS § 154¹ lg 1, see tsiviilhagi esitatakse kirjalikus vormis ja selles märgitakse:

- tsiviilhagi esitaja nimi, aadress ja muud kontaktandmed;
- süüdistatava või tsiviilkostja nimi, kelle vastu tsiviilhagi on esitatud;
- kannatanu selgelt väljendatud nõue;
- kannatanu nõude aluseks olevad faktilised asjaolud; tõendid, mis kinnitavad kannatanu nõude aluseks olevaid asjaolusid ja millele kannatanu soovib tugineda sõltumata prokuratuuri esitatavast tõendikogumist;
- mittevaralise kahju hüvitamise hagi võib nõutava hüvitise summa jätta märkimata ja taotleda õiglast hüvitist kohtu äranägemisel.

Enne talle kriminaaltoimiku esitamist võib kannatanu jätta süüdistatava või tsiviilkostja nime tsiviilhagis märkimata. (Kriminaalmenetluse seadustik)

Kohtupraktikas on seoses tsiviilhagile esitatavate nõuetega eeltoodud põhimõtetest lähtuvalt asutud järgmistele seisukohtadele.

Tsiviilhagi avaldus peab sisaldama kannatanu selgelt väljendatud nõuet ehk hagi eset. Hagi ese on hageja protsessuaalne taotlus, milles taotletakse kohtult millegi väljamõistmist ning mille kohta võtab kohus seisukoha kohtuotsuse resolutiivosas. (RKKKo 3-1-1-79-09 p 5)

Tsiviilhagis peavad olema ära toodud vähemalt need hagi aluseks olevad faktilised asjaolud, mille süüdistatava käitumisele karistusõigusliku hinnangu andmise seisukohalt tähendust ei ole ja mis seega süüdistuse alusfaktide hulka ei kuulu, samuti tõendid, mis selliseid asjaolusid kinnitavad. Oluline on rõhutada, et tsiviilhagi ei pea täies mahus sisaldama neid hagi aluseks olevaid faktilisi asjaolusid, mis kattuvad süüdistuse tõendamiseseme asjaoludega KrMS § 62 mõistes. Samuti ei ole tsiviilhagis vaja korrata süüdistusaktis nimetatud tõendeid asjaolude kohta, mis kuuluvad samaaegselt nii süüdistuse kui ka tsiviilhagi aluste hulka. (RKKKo 3-1-1-79-09 p 15)

Erinevalt tsiviilkohtumenetlusest on kriminaalmenetluses eeluurimisel võimalik esitada tsiviilhagi ilma süüdistatavat nimeliselt näitamata. Üldjuhul koostatakse hagiavaldus eeluurimisasutuses koos kannatanu esmase ülekuulamise protokolliga ning 90% juhtudest on varavastane kuritegu selles menetlusstaadiumis nn „pime” ehk kuriteo toime pannud isikut ei ole õnnestunud veel tuvastada. Seetõttu on ka igati arusaadav, et esialgses hagiavalduses süüdistatava andmed puuduvad.

Samas sätestab KrMS § 154¹ lg 1 peavad menetlusosalised hagiavaldust täiendama süüdistatava andmetega neile kriminaaltoimiku tutvustamisest alates kümne päeva jooksul KrMS § 225 lg 1 mõistes või nõustudes kokkuleppemenetlusega KrMS § 240 p 4 mõistes.

Siinkohal toob autor välja, et praktikas küsitakse kuriteoohvrit nõusolek kokkuleppemenetluseks ja koostatakse hagiavaldus juba eeluurimise alguses sisuliselt esmakohtumisel vahetult peale kuriteosündmust ning sellel hetkel ei ole alati selge, kas kuritegu avastatakse või mitte. Kui kannatanu on kokkuleppemenetlusega nõustunud, siis ta enam prokuratuuriga kokku ei puutu ning tal ei ole võimalik täiendada hagiavaldust süüdistava osas.

Ka Riigikohus on selgitanud oma otsuse RKKK 3-1-1-106-12 p. 44, et võttes arvesse senist kohtupraktikat ja kriminaalmenetluse eripära, on Riigikohtu erikogu arvates aktsepteeritav see, kui kannatanu esitab uurimisasutusele või prokuratuurile sellise tsiviilhagi, milles ei ole nõude adressaati nimeliselt välja toodud.

Samas pöörab autor tähelepanu asjaolule, et ka tsiviilhagi esitamise korra osas on erisused füüsilisest isikust kannatanu ja riigi või muu avaliku võimu kandja kui kannatanu vahel. Nimelt kohtleb viimaseid praegu kehtiv õigus oluliselt soodsamalt.

Nimelt sätestab KrMS § 38¹ lg 3¹, et kui kriminaalmenetlusse on kannatanuna kaasatud riik, kohaliku omavalitsuse üksus või muu avaliku võimu kandja ja tema esindaja ei esita tsiviilhagi või avalik-õiguslikku nõudeavaldust, võib riigi, kohaliku omavalitsuse üksuse või muu avaliku võimu kandja esindaja asemel esitada tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse prokuratuur.

(Kriminaalmenetluse seadustik)

Lisaks sätestab KrMS § 38¹ lg 2, et kui kriminaalmenetlusse on kannatanuna kaasatud riik, kohaliku omavalitsuse üksus või muu avaliku võimu kandja ja tema esindaja esitab käesoleva seadustiku §-s 225 või § 240 punktis 4 sätestatud tähtaja jooksul tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse, milles väljendatud kannatanu nõue on kuriteoga tekitatud kahju arvesse võttes ilmselgelt ebamõistlikult väike, tõendamata või selles esineb muu oluline puudus, mis võib põhjustada tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse kohtu poolt menetlusse võtmata või läbi vaatamata jätmise ning tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse esitaja ei ole puudusi tähtaegselt kõrvaldanud, võib prokuratuur esitada tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse riigi, kohaliku omavalitsuse üksuse või muu avaliku võimu kandja esindaja asemel. Nimetatud juhtudel esitab prokuratuur tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse riigi kasuks.

(Kriminaalmenetluse seadustik)

Füüsilisest isikust kannatanu puhul on tsiviilhagi esitamiseks hoopis vastupidised nõuded, varalise kahju hüvitamise esmaseks eelduseks on kannatanu poolt tsiviilhagi esitamine hagiavalduse näol. Samuti juhul kui prokuratuur leiab, et kannatanu ei ole piisava põhjalikkusega tsiviilhagi tõendanud, siis on õigus kannatanult nõuda juurde vajaminevat dokumentatsiooni. Kui tõendeid ei ole piisavalt, võib kõne alla tulla ka hagi vähendamine selles ulatuses, mis on kannatanu poolt jäänud tõendamata.

1.3. Vara arestimine kannatanu tsiviilnõude tagamise meetmena

KrMS § 142 lg 1 sätestab, et vara arestimise eesmärk on tsiviilhagi, avalik-õigusliku nõudeavalduse, konfiskeerimise või selle asendamise ja varalise karistuse tagamine. Vara arestimine seisneb kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetud, tsiviilkostja või kolmanda isiku

või rahapesu või terrorismi rahastamise objektiks oleva vara üleskirjutamises ja vara võõrandamise tõkestamises. (Kriminaalmenetluse seadustik)

Vara arestimine on kriminaalmenetluse tagamise vahend, mille eesmärk on kindlustada kriminaalmenetluses tehtava kohtuotsuse täitmine kannatanu tsiviilnõuet puudutavas osas. Vara arestimisega tagatakse, et tsiviilhagi rahuldamise kohta tehtava otsustuse täitmine ei satuks ohtu põhjusel, et kohustatud isik on oma vara enne kriminaalmenetluse lõppu teisele isikule üle andnud, ära raisanud, hävitanud või seda varjama asunud. (Kergandberg ja Pikamäe 2015, 374)

Isiku vara saab ilma tema nõusolekuta arestida või aresti alla jätta üksnes tema enda vastu suunatud tsiviilhagi tagamiseks. (Kiris 2014, 14)

Üldjuhul saab arestida vaid vara, mis kuulub kahtlustatavale või süüdistatavale. Arestimise objektiks saavad olla nii asjad, õigused, kui ka muud hüved, mis võivad olla õiguse objektiks, kuid mitte selline vara, millele ei või täitedokumentide järgi sissenõuet pöörata. Näiteks ei saa arestida kahtlustatava/süüdistatava isiklike asju – nõusid, riideid või muid majapidamises (häda)vajalikke asju.

Vara arestimise objekti valikul tuleb esmalt arestida need asjad või õigused, mille riive on isikule vähem koormav (Kergandberg ja Pikamäe 2015, 370–371).

KrMS § 142 lg 2 sätestab, et vara arestitakse prokuratuuri taotlusel eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel arvestades käesoleva paragrahvi lõikes 3 nimetatud erandit (80 SE II, 15.12.2015).

Nimelt näeb KrMS § 142 lg 3 ühe võimalusena ette, et edasilükkamatutel juhtudel võib vara arestida ka prokuratuuri määruse alusel, kuid eeluurimiskohtunikule tuleb vara arestimisest teatada arestimisest alates 24 tunni jooksul ning eeluurimiskohtunik otsustab määrusega loa andmise või sellest keeldumise viivitamata, kuid mitte hiljem kui 72 tundi pärast arestimisest teadasaamist. Kui eeluurimiskohtunik keeldub loa andmisest, vabastatakse vara kohe aresti alt. (*ibid.*)

Nagu eelpool toodust nähtub, saab vara arestimist taotleda kohtueelses menetluses üksnes prokuratuur ning selle eelduseks on eeluurimisasutuse pädeva ametniku poolt koostatud vara

arestimise protokoll, millest nähtuvad arestitud objektide nimetused ja tunnused ning objektide hulk, maht või kaal ja väärtus, äravõetud või vastutavale hoiule antud vara loetelu.

Kohtult arestimise loa taotlemiseks tuleb eeluurimise käigus kindlaks teha, kas on tekitatud varaline kahju ja kui on, siis kui suures ulatuses. Nimetatud asjaolud saab selgeks teha juba uurimise algstaadiumis, kui kriminaalasja menetlev uurija kuulab üle kannatanu ja protokollib tema ütlused ning on vormistanud ülekuulamise juurde ka nõuetekohase hagiavalduse. Hiljem, kui eeluurimise käigus on kuriteo toime pannud isik kindlaks tehtud, on eeluurimisasutusel võimalik teostada varalise seisuga analüüs, millele tuginedes saab prokurör otsustada, kas taotleda ka kahtlustatava vara arestimist või mitte.

Kui kahtlustataval on talle kuuluvat vara (eelkõige vallasvara ja sularaha), teeb prokuratuur eeluurimiskohtunikule taotluse vara arestimiseks. Prokuratuur peab põhjendama, miks on vaja tsiviilhagi katteks vara arestida ja miks on tekkinud kahtlus, et eeluurimise lõpuleviimise ajaks võib vara olla hävinenud, ära raisatud või ära antud.

Lisaks sätestab KrMS § 142 lg 9, et prokuratuur esitab riiklikusse registrisse kantud vallasasja või õiguse arestimiseks arestimismääruse asjakohasele riiklikule registrile, registreeritud väärtpaberite arestimiseks väärtpaberite keskodepositooriumile (80 SE II, 15.12.2015).

Pärast seda, kui eeluurimisasutuse ametnik on koostanud vara arestimise protokollid, pöördub prokurör vara arestimise taotlusega eeluurimiskohtuniku poole ning kui vara arestimise taotlus on põhjendatud, koostab kohtunik vara arestimise osas põhistatud kohtumääruse.

Vara arestimise määruse põhjustest peab riigikohtu hinnangul esmalt alati nähtuma üheselt ja selgelt põhjendatud kuriteokahtluse olemasolu. Seejuures ei piisa üldist laadi arutlusest, vaid kohtule tuleb esitada kindlad tõendid kuriteo tehilolude kohta ning et olemas on põhjendatud kuriteokahtlus. Kohtul peab tekkima siseveendumus kuriteokahtluse olemasolus. (Kergandberg ja Pikamäe 2015, 374)

Kuriteokahtluse põhjendatuse hindamisel ei pea kohus analüüsima tõendite lubatavust nii põhjalikult, nagu see on nõutav kohtuliku arutamise raames süüdistatava süüküsimust otsustades (RKKKo 3-1-1-1-12 p 9).

Pelgalt kuriteokahtluse olemasolust vara arestimiseks siiski ei piisa, kindlasti tuleb tuvastada ka vara arestimise alus. Tsviilhagi tagamise puhul ei eelda vara arestimise aluse olemasolu siiski alati põhjendatud kahtlust, et isik on kuriteo tulemusena varalist kasu saanud. Vara arestimine on võimalik ka näiteks selleks, et tagada tsviilhagi, milles nõutakse hüvitist kahju eest, mille tekitamisest keegi kasu ei saanud (nt asja rikkumisest või hävimisest tekkinud kahju). Loomulikult tuleb määruuses ka märkida, kas vara arestitakse tsviilhagi tagamiseks või konfiskeerimiseks ja kuidas on vara kriminaalmenetlusega seotud. (RKKKo 3-1-1-1-12 p 10)

Arestimismääruste tegemisel vara arestimise põhjendatust hinnates peab kohus lähtuma proportsionaalsuse põhimõttest (RKKKo 3-1-1-1-12 p 16).

On mõeldamatu, et prokurör taotleb eeluurimiskohtunikult kriminaalasja menetluse raames vallasasja (sõiduki) väärtuses 20 000 eurot arestimist, kui kannatanule on tekitatud varaline kahju 2000 eurot. Sellisel juhul ei ole vara arestimise taotlusel märgitud vallasvara kindlasti proportsionaalne kuriteoga tekitatud varalise kahjuga.

Selliste olukordade vältimiseks peab eeluurimisasutuse uurija selgeks tegema, kui suur on kriminaalmenetluses tekitatud kahju ning selle tuvastamise eelduseks on korrektne kannatanu ülekuulamine, varalise kahju tõendamiseks tõendite kogumine ning hagiavalduse vormistamine. Seejärel peab uurija vaatama üle arestitava vara ning püüdma hinnata vara hetke-turuväärtust.

Uurimisasutuste ja prokuratuuri üldkehtiv kokkulepe on, et turuhinna kindlakstegemiseks kasutatakse internetikeskkonnas olevaid ostu-müügiportaale. Hinna määramiseks võrreldakse sama marki, mudelit, tüüpi eset/masinat vms. ning valitakse välja kolm hinna poolest kõige enam lähestikku olevat pakkumust. Nimetatud pakkumuste väljatrükid lisatakse vara arestimise protokollile ja toimiku juurde ning nende alusel on prokuröri võimalik koostada vara arestimise taotlus. Samuti on hiljem eeluurimiskohtuniku poole pöördudes ka kohtunikul võimalik lähtuvalt toimikumaterjalidest näha arestitava vara turuhinda ning hinnata vara arestimise vajadust ja proportsionaalsust.

1.4 Arestitud vara (sh sularaha) hoiustamise nõuded

KrMS § 142 lg 7 sätestab, et arestitud vara võetakse ära või antakse vastutavale hoiule (Kriminaalmenetluse seadustik 2012, 72).

Alates 01.02.2017 on konfiskeerimisele ja tsiviilhagi katteks arestimisele kuuluvate esemete realiseerimine Politsei- ja Piirivalveameti ülesanne. See aga ei ole sugugi lihtne, sest muuhulgas kaasneb sellega varaga tutvumine, pildistamine, müük, ostjale üleandmine jm.

Seetõttu peavad uurimisasutuse ametnikud pakendama kriminaaltuluna või tsiviilhagi tagamiseks arestitud esemed muudest asitõenditest eraldi. Neid esemeid hoiule andes/saates tuleb vormistada eraldi asitõendite üleandmis-vastuvõtmisaktid, mille parempoolsesse nurka tuleb lisada märge „Arestimine” ning kriminaalasja number. Samuti tuleb sellised esemed hoiustada muudest asitõenditest eraldi, sest vastasel juhul on väga suur oht, et äravõetud/arestitud esemed võivad vahetusse minna.

Uurimisasutuse menetlejatele on seoses sellega antud lisaülesanded, millele tuleb tähelepanu pöörata. Ei tohi teha liiga raskeid pakendeid (kõik ühes asjas ära võetud esemed pakendatakse kokku), sest nii raskeid pakke on keeruline transportida, üles riulile tõsta jms.

Potentsiaalselt tagastamisele kuuluvad esemed tuleb realiseerimisele kuuluvatest esemetest eraldi pakendada. Kuna tööprotsessid on erinevad, siis selline käitumisviis kergendab pakendatud esemetega toimetamist (ei pea hakkama hiljem ümber pakendama). Igale pakendile tuleb eraldi koostada üleandmis-vastuvõtmisakt, sest muidu võib juhtuda, et laost väljastamisel jääb teine pakend maha. Eritingimusi nõudvad esemed tuleb pakendada teistest esemetest eraldi, näiteks selleks, et neid saaks hoida küttega ruumis, et esemete väärtus ajas ei langeks. Sellisteks eritingimusi vajavateks esemeteks on eelkõige elektroonika – mobiiltelefonid, sülearvutid, tahvelarvutid, televiisorid jms. Esemed peavad olema pakendatud selliselt, et pakendeid ei saa neid rikkumata avada.

Kui teha kõik nõuetele vastavalt, hõlmab kogu eelpool kirjeldatud protsess väga suure osa uurija tööajast. Lisaks vaatlemisele, protokollimisele, pildistamisele ja pakendamisele tuleb arestitud esemed ka selleks ettenähtud lattu transportida. Pärast seda jäävad arestitud esemed ootele, kuni jõustub kriminaalasja kohtuotsus, mis määrab ka esemete edasise käekäigu. Juhul kui kohus

otsustab, et nimetatud esemed kuuluvad tsiviilhagi katteks realiseerimisele, siis hakkavad asjaga edasi tegelema ametnikud, kellele arestitud esemed vastutavale hoiule on jäetud.

Samuti on võimalik arestitud esemed anda vastutavale hoiule ka hoiulepingu alusel, kuid sellist võimalust kasutatakse minimaalselt. Arestitud esemete hoidja peab tagama esemete säilimise ning teda hoiatatakse, et vara loata kasutamine, käsutamine või selle tahtlik kahjustamine toob kaasa kriminaalkaristuse. (80 SE II, 15.12.2015)

Lisaks esemete arestimisele on võimalik arestida ka sularaha ning selles osas reguleerib arestimist Eesti Vabariigi Valitsuse määrus „Konfiskeeritud vara üleandmise, vara võõrandamisest saadud raha eelarvest seaduslikule valdajale tagastamise, asitõendite arvele võtmise ja hävitamise, arestitud vara hoidmise, hindamise ja võõrandamise ning kiiresti riknevate asitõendite hindamise, võõrandamise ja hävitamise kord”, mille peatükk 3¹ § 11³ lg 1 sätestab, et arestitud vara võõrandamisest saadud summa kantakse rahandusministeeriumi vastavale arvelduskontole nn. sularaha tagatiskonto. (Konfiskeeritud vara üleandmise, vara ...)

Kriminaalasjas oleva kahtlustatava/süüdistatava sularaha arestimiseks on esmalt vaja teostada vaatlus ning see protokollida, sularahatähed fotografeerida, sularaha kupüüri numbrid protokollida. Nimetatut tehakse juhul, kui sularaha on kahtlustataval vahetult kaasas, või kui teostatakse kahtlustatava juures läbiotsimine, mille käigus leitakse sularaha. Sularaha pildistamise eesmärk on tagada kriminaalasja menetleva ametniku turvalisus. Nimelt on esinenud juhtumeid, kus kriminaalmenetluses olev kahtlustatav on hiljem süüdistanud uurijat menetlustoimingute ajal sularahakupüüride omastamises. Kriminaalmenetluses koostatav vaatlusprotokoll koos fototabeliga on vajalik ka selleks, et uurija saaks koostada „Sularaha tagatiskontole kandmise määruse” ning sularaha ja määrust vastu võttev ametnik saaks kupüüride numbrilise vastavuse üle kontrollida.

Siseministeeriumi valitsemisala raamatupidamise sise-eeskirja punkti 15 alapunkt 1-11 sätestab, et sularahaga arveldamiseks seatakse kriminaalmenetluses sisse sularahakassa, mis peab olema lukustatav ja turvatud. Sularaha hoitakse alati seifis. Sularahatoimingutega seotud teenistujate ülesanded ja vastutus määratakse ametijuhendis või asutuse juhi kehtestatud muus dokumendis. Rahatähtede asitõendina hoiustamiseks võetakse need kassasse uurimisasutuse menetleja vastavasisulise otsuse alusel. Kassapidaja paneb sularaha ümbrikusse ja pitseerib ümbriku sularaha toonud isiku juuresolekul, kirjutab ümbrikule hoiustamise kuupäeva ning mõlemad pooled

kirjutavad edasiste vaidluste vältimiseks ümbrikule allkirjad. Sularahatehingute dokumenteerimiseks väljastatakse kassapidajale sisse- ja väljamaksudokumendid, mis on varem raamatupidamises nummerdatud ja tembeldatud.

Sularaha sissemaksudokument peab sisaldama järgmisi rekvisiite: asutuse nimetus, dokumendi number, kuupäev; selle isiku ees- ja perekonnanimi, kellelt raha vastu võetakse; mille alusel raha kassasse võetakse; lisatud dokumendi nimetus; summa numbritega; kassapidaja allkiri.

Kui kõik protokollis ja määruses toodud andmed on õiged, kantakse uurija poolt üle antud sularaha rahandusministeeriumi tagatiskontole.

Viimastel aastatel on ka eeluurimisasutuste uurijate poolt kasutatud praktikat, kus uurija viib ise sularaha koostöökokkuleppes märgitud pankka ning edastab kviitungi koos muude vajaminevate dokumentidega Riigi Tugiteenuste Keskuse finants-arvestusosakonna kontaktisikule.

Eelpool nimetatud praktikas esineb ka olulisi puudujääke selles osas, et dokumentide vormistamine ja sularaha pankka viimine jääb ainult uurija ülesandeks ning see moodustab olulise osa tema tööajast.

Tegelikult on otstarbekas toimida siiski vanaviisi ehk pöörduda koos sularahaga finantsarvestusosakonna kontaktisiku poole. Nii toimides on tagatud ka uurija usaldusväärsus, turvalisus ning ta saab kindel olla, et hilisema menetluse käigus ei teki probleeme Politsei- ja Piirivalveameti sisekontrollibüroo ametnikega.

Nimelt on seoses sellega viimastel aastatel olnud distsiplinaarjuhtumeid, kus ametnik on hoidnud kahtlustatavalt arestimiseks äravõetud sularaha (nimetatu on veel pildistamata ning protokollimata) oma kabinetis seifis ning on kasutanud seda raha isiklike ostude tegemiseks. Hiljem on ametiisik küll raha tagasi pannud, kuid selline olukord, et raha on seifis, tekitab paratamatult riski, et seda võidakse ametniku poolt kuritarvitada.

2. Tsiviilhagide rahuldamine kriminaalkohtumenetluses Eesti Vabariigis

2.1 Tsiviilhagi lahendamise kord kohtuotsuse tegemisel

KrMS § 262 käsitleb kohtuniku pädevust eelistungil ning sama paragrahvi p 4¹ annab võimaluse kohtunikul teha määruse tsiviilhagi menetluse võtmise kohta või tähtaja määramiseks tsiviilhagis puuduste kõrvaldamiseks (Kergandberg ja Pikamäe 2015, 590).

KrMS § 263¹ käsitleb tsiviilhagi menetluse võtmise otsustamist. Sama paragrahvi lõige 1 sätestab, et kui koos süüdistusaktiga on kohtusse saadetud tsiviilhagi, teeb kohus määruse tsiviilhagi menetluse võtmise kohta või tähtaja määramiseks tsiviilhagis puuduste kõrvaldamiseks. Vajaduse korral annab kohus süüdistatavale ja kaitsjale tähtaja tsiviilhagile kirjaliku vastuse esitamiseks. (Kergandberg ja Pikamäe 2015, 592)

„Eriti just varavastaste kuritegude puhul tekib küsimus tõendite olemusest ja tähendusest. KrMS § 60 lg 1 kohaselt tugineb kohus kriminaalasja lahendades asjaoludele, mis ta on tunnistanud tõendatuks või üldtuntuks. Sama paragrahvi teise lõike järgi on tõendus kohtul tõendamise tulemusena kujunenud veendumus, et tõendamiseseme asjaolud on olemas või puuduvad. Vastavalt KrMS § 63 lg 1 on tõendiks kahtlustatava, süüdistatava, kannatanu ja tunnistaja ütlused, eksperdiarvamus, eksperdi antud ütlus ekspertiisiakti selgitamisel, asitõend, uurimistoimingu, kohtuistungil ja jälitustoimingu protokoll või muu dokument ning foto, film või muu teabesalvestis.” (Vutt 2008, 11)

KrMS § 306 lg 1 p 11 sätestab, et kohtuotsuse tegemisel otsustab kohus, kas ja millises ulatuses tuleb rahuldada tsiviilhagi või hüvitada kuriteoga tekitatud kahju. Kommenteeritav punkt sisaldab kahte alternatiivi, millest esimene annab kohtule õiguse ja kohustuse otsustada kriminaalasjas esitatud tsiviilhagi rahuldamise üle, teine alternatiiv näeb ette kriminaalasja lahendava kohtu erandliku pädevuse rahuldada kannatanu materiaaõiguslikult eksisteeriv nõue süüdistatava vastu ilma tsiviilhagita. Tsiviilhagi esitamise korral on kohus üldjuhul kohustatud selle kohta ka otsuse tegema. Tsiviilhagi saab kohus jätta läbi vaatamata ainult siis, kui selleks on menetlusseadustikus ette nähtud alus. (Kergandberg ja Pikamäe 2015, 693)

Samas, kui kohus ei ole kannatanule nõude adressaadi täpsustamiseks KrMS § 263¹ lg 1 või TsMS § 340¹ lg 1 alusel tähtaega määranud, kuid tsiviilhagi ja süüdistusakti järgi on võimalik kindlaks

teha, kelle vastu kannatanu nõue on suunatud, on kohus kriminaalmenetluses pädev läbi vaatama ka tsiviilhagi, milles ei ole otseselt nimetatud isikut, kelle vastu hagi on esitatud. Asjaolu, et tsiviilhagi on esitatud isiku vastu, kes tsiviilhagi esitamise hetkel veel süüdistatav ega tsiviilkostja polnud, selle hagi läbi vaatamata jätmise aluseks ei ole. (RKKKo 3-1-1-106-12 p 46)

Kohtu poolt jäetakse tsiviilhagi läbi vaatamata, kui tsiviilhagi aluseks olevad faktilised asjaolud on tõendamata või kui nendest asjaoludest lähtudes ei ole hagi esitatud nõue õiguslikult põhjendatud. Tsiviilhagi tuleb jätta rahuldamata ka siis, kui samade poolte vaidluses samal alusel sama hagi eseme üle on olemas jõustunud kohtulahend. (Kergandberg ja Pikamäe 2015, 703)

Ka Riigikohus on nõustunud, et reeglina eeldab kannatanu nõude läbivaatamine kriminaalmenetluses seda, et selle nõude kohta on esitatud tsiviilhagi. Kui seda korda ei järgitaks, kaotaks kriminaalmenetluse seadustikus toodud tsiviilhagi regulatsioon oma mõtte. (RKKKo 3-1-1-3-105-10 p 7.3)

Otsustades, kas ja millises ulatuses tsiviilhagi rahuldada, peab kriminaalasja lahendav kohus järgima TsMS § 439, mille kohaselt ei või kohus otsuses ületada nõude piire ega teha otsust nõude kohta, mida ei ole esitatud (Tsiviilkohtumenetluse seadustik).

Autor lisab veel, et kannatanu puudumine kohtuistungilt ei takista tsiviilhagi osas otsuse tegemist. Heaks näiteks võib tuua kokkuleppemenetluse, kus kannatanu osalemine kohtuistungil ei ole kohustuslik ning selles osas avaldab kannatanu oma arvamust – kas soovib osaleda või mitte.

Kui eeluurimisel on tsiviilhagi tagamiseks rakendatud meetmeid (arestitud vara), siis peab kohus otsustama, kas arestitud vara jääb tsiviilhagi nõuete tagamiseks arestituks või jääb tulenevalt nõuete suurusest osaliselt arestituks ning osa tuleb aresti alt vabastada. Kui kohus mõistab kohtualuse õigeaks, vabastatakse ka arestitud vara aresti alt.

Eeltoodut toetab ka KrMS § 306 lg 1 p 14, mille kohaselt tuleb kohtul kohtuotsusega näidata, kuidas toimida tsiviilhagi katteks arestitud varaga ning kas nimetatud vara kuulub realiseerimisele, et täita kannatanu poolt esitatud tsiviilhagi nõuet (Kergandberg ja Pikamäe 2015, 695).

Kuigi KrMS § 312 ei nimeta asitõendite ja muude kriminaalmenetluses äravõetud või arestitud asjade suhtes tarvitusele võetavate meetmete põhjust, on riigikohus siiski leidnud, et vastavalt

KrMS § 313 lg 1 punktide 10–11 moodustab kohtuotsuse olulise osa ka asitõendite ja muude kriminaalmenetluses äravõetud või arestitud asjade suhtes tarvitusele võetavate meetmete äranäitamise. Kriminaalkolleegium on seisukohal, et kohtuotsuse põhjendatus tähendab muuhulgas seda, et otsusest peab olema nähtav, millistele õigusnormidele tuginedes otsus tehtud on. Kohtuotsuses nende õigusnormide märkimata jätmise, mille alusel kohus otsustas asitõendite ja muude kriminaalmenetluses äravõetud või arestitud asjade suhtes rakendatavate meetmete üle, moodustab kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise KrMS § 339 lg 1 p 7 mõttes. (RKKKo 3-1-1-22-08 p 9.2)

KrMS § 313 lg 1 punktide 10–11 kohaselt peab kohus süüdimõistvas kohtuotsuse resolutiivosas tegema otsuse tsiviilhagi lahendamise, tsiviilhagi tagamiseks vajalike meetmete ning asitõendite ja muude kriminaalmenetluses äravõetud ja arestitud asjade suhtes kohaldatavate meetmete kohta (Kergandberg ja Pikamäe 2015, 716).

Lisaks eeltoodule on kohtupraktikas jäetud kannatanule võimalus esitada tsiviilhagi ilma süüdistatava kontaktandmeteta ning Sellisel juhul tuleb kohtul eeldada, et sellel momendil koostatud tsiviilnõue oli suunatud isiku vastu, kellele on süüdistusaktis ette heidetud käitumist, mis ühtlasi moodustab tsiviilhagi aluse. (RKKKo 3-1-1-79-09 p 13)

Tulenevalt eeltoodust järeldeb autor, et tegelikkuses on seadusandja näinud ette kõik instrumendid selleks, et kohtuotsus oleks võimalikult detailne ning on sätestanud selles osas reeglid kriminaalmenetluse seadustikus. Magistritöö raames analüüsitud kohtuotsuste põhjal saab nentida, et kohtuotsused arestitud vara ja esemete suhtes on detailsed ja on arusaadav, millisel viisil on kohus otsustanud arestitud vara ja äravõetud esemetega toimetada.

Korrektelt koostatud kohtuotsus annab väga hea eelduse selle täitmisele pööramiseks kuriteoohvrite varaliste nõuete puhul, kuna analüüsitud kohtuotsustes on kohus toonud detailselt välja, kus vara (sularaha) ja muud arestitud esemed asuvad ning seda asutuse ja aadressi täpsusega.

2.2 Kohtuotsuse jõustumine ja avaldamine

KrMS § 408 lg 1 sätestab, et kohtuotsus jõustub, kui seda ei saa enam vaidlustada muul viisil kui teistmismenetluses (Kriminaalmenetluse seadustik 2011, 197).

Nimetatud paragrahv sätestab kohtulahendi jõustumise mõiste – kohtuotsus on jõustunud, kui seda ei saa enam korralises kaebemenetluses vaidlustada. Korralisteks kohtukaebusteks tuleb lugeda apellatsiooni- ja kassatsioonikaebust. Sättest järeldeb, et kohtulahendi jõustumise all tuleb mõelda selle muutmise võimatust, mis on aluseks ka kohtulahendi täitmisele. (Kergandberg ja Pikamäe 2012, 927)

Vahet tehakse ka kohtulahendi formaalsel ja materiaalsel jõustumisel, kusjuures kohtulahend ei saa materiaalselt jõustuda, kui ta pole jõustunud formaalselt. Kohtulahendi formaalne jõustumine tähendab seda, et kohtulahend ei ole enam sama kriminaalmenetluse raames vaidlustatav. Seega iseloomustab kohtulahendi jõustumist eeskätt tema lõplikkus – võimatus ja lubamatus seda korralise kohtukaebe korras vaidlustada. (RKKKo 3-1-1-103-02 p 6.3)

KrMS § 412 lg 2 selgitab, et süüdimõistev kohtuotsus pööratakse täitmisele selle jõustumisest või kriminaalasja apellatsiooni- või kassatsioonikohtust tagastamisest alates kolme päeva jooksul (Saarmets 2008, 5).

KrMS § 409 sätestab et jõustunud kohtuotsust on kohustatud täitma kõik isikud Eesti Vabariigi territooriumil. Samas ei ole süüdimõistva kohtuotsuse jõustumine veel piisav, et sellega kaasneks süüdlase kohustus asuda kandma otsusega määratud kohustusi. (Kergandberg ja Pikamäe 2012, 934)

KrMS § 408¹ lg 2 sätestab, et avaldatud kohtulahendis avalikustatakse süüdistatava nimi, isikukood, isikukoodi puudumisel sünniaeg. Teiste isikute nimed ja muud isikuandmed asendab kohus initsiaalide või tähemärkidega. Kohtulahendis ei avalikustata isiku elukohta. (Kergandberg ja Pikamäe 2012, 932)

Nimetatud paragrahv reguleerib jõustunud kohtulahendi avalikustamist arvutivõrgus. PS § 24 lg 4 kohaselt kuulutatakse kohtuotsus avalikult, välja arvatud juhul kui kannatanu huvid nõuavad teisiti. Ka EIÕK art 6 lg 1 peab igatühe õiguseks kohtuotsuse avalikku kuulutamist. Kohtulahendi

avalikustamine arvutivõrgus teenib täiendavalt selle teatavakstegemise eesmärki. Lahendi kättesaadavus arvutivõrgus selle avalikkusele teatavakstegemiseks on eriti oluline olukorras, kus kohus ei kuulutanud otsust tervikuna või kriminaalasi lahendati kirjalikus menetluses, sest sellisel juhul on avalikkuse ligipääs kohtuotsusele piiratud. (Kergandberg ja Pikamäe 2012, 932).

KrMS § 410 lg 1 sätestab, et kohtuotsus pööratakse täitmisele, kui see on jõustunud ja kui seaduses ei ole sätestatud teisiti (Kriminaalmenetluse seadustik 2011, 98).

Kohtulahendi täitmine kriminaalmenetluslikus kontekstis tähendab, selle lahendi ellu rakendamise protsessi, et viia täide kohtulahendis otsustatu õiguslikud tagajärjed. Seega tuleb kohtuotsuse täitmise all silmas pidada menetlust, mis algab kohtulahendi täitmisele pööramisega kohtu poolt ja millele järgneb kohtuotsuse resolutiivosas määratud reaalne täideviimine kohtulahendit täitva asutuse poolt. (RKKK otsused 3-1-1-104-11 p 10, 3-1-1-1-118-09 p 14 ja 3-1-1-20-08 p 10.2)

Siinkohal toob autor välja, et kuna kannatanu enamasti kohtuistungil ei osale (eriti kui tegemist on kokkuleppemenetlusega, kus kannatanu on sisuliselt kõik oma volitused nõusolekuga prokuratuurile üle andnud), siis ei ole talle teada ka kohtualuse nimi. Isegi kui isiku nimi on teada, siis ei ole kohtulahendist lähtuvalt võimalik kindlaks teha süüdimõistetu elukohta ja muid kontaktandmeid, kuna eelnimetatud andmed ei kuulu avaldamisele.

Lisaks sellele ei ole kuriteoohvril võimalik kohtulahendite registrist otsida endaga seotud kohtulahendit oma nime põhjal, kuna kohtuotsused avalikustatakse süüdimõistetu nimega.

Samuti on Eesti Vabariigis väga palju samanimelisi kodanikke. Äärmiselt kriitiline on olukord selles osas just vene rahvusest süüdimõistetute puhul. Lisaks puuduvad kohtuotsustes ka kuriteoohvrite kontaktandmed. Mis ühest küljest on ka täiesti loogiline, kuna kohtuotsusest saab teadlikuks ka süüdimõistetu.

Tegelikkuses peaks kohtuotsustes olema kannatanud määratletud üheselt, läbi isikukoodide või muude tunnuste ning kindlasti tuleks kohtuotsuses fikseerida ka kontaktandmed (e-postiaadress või telefoninumber). Samas ei tohiks need andmed eraelu puutumatuse tagamiseks kohtuotsuse avalikustamisel avaldamisele kuuluda.

Kohtuistungid ja kohtulahendite kuulutamine on PS § 24 lõigete 3 ja 4 kohaselt avalikud. Avalikkuse põhimõtte kehtestamisel on olnud kaalukad põhjused, muu hulgas ka põhjused, mis üldjuhul kaaluvad üles üksikisiku andmekaitsetelised huvid. (Männiko 2011, 218–219)

Samas vajab neid andmeid politsei kui ka kohtutäiturid ning tegelikkuses on nendest andmetest kasu ka kannatanule endale, sest tänu andmetele on tal võimalus saada tagasi kuriteoga tekitatud varaline kahju.

2.3 Kohtulahendi kättesaadavus kuriteoohvrile arvutivõrgus

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et kohtulahendid on küll kättesaadavad ning täidavad ära avalikkuse põhimõtte, kuid kuna need on ligipääsetavad vaid arvutivõrgus, siis seoses vähese arvutikasutamise oskuse, kehva keeleoskuse ning puudulike juriidiliste teadmistega jäävad kuriteoohvrid sageli kohtuotsusest teavitamata või nad ei suuda õige dokumendini jõuda. Erandkorras kui kannatanu pöördub ise taotlusega kohtu poole on tal võimalik saada ka kirjalik koopia jõustunud kohtuotsusest.

Aastal 2008 loodi Vabariigi Valitsuse poolt „E-toimiku süsteemi astumine ja E-toimiku süsteemi pidamise põhimäärus”. Nimetatud E-toimiku eesmärgiks oli vastavalt KrMS § 210 lg 1 punktidele 1-5:

- 1) tagada ülevaade uurimisasutuste, prokuratuuri ja kohtute menetluses olevatest kriminaalasjadest, samuti alustamata jäetud kriminaalasjadest;
- 2) kajastada andmeid kriminaalmenetluse käigus tehtud toimingute kohta;
- 3) võimaldada menetleja töö korraldamist;
- 4) tagada kriminaalpoliitiliste otsustuste tegemiseks vajaliku kuritegevuse statistika kogumine;
- 5) võimaldada andmete ja dokumentide elektroonilist edastamist.

Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt kantakse andmekogusse järgmised andmed:

- 1) andmed menetluses olevate, alustamata jäetud ja lõpetatud kriminaalasiade kohta;
- 2) andmed kriminaalmenetluse käigus tehtud toimingute kohta;
- 3) digitaalsed dokumendid käesolevas seadustikus sätestatud juhtudel;
- 4) andmed menetleja, menetlusosalise, süüdimõistetud, eksperdi, asjatundja ja tunnistaja kohta;

5) kohtulahend.

(Kriminaalmenetluse seadustik)

KrMS § 210 reguleerib E-toimiku menetlemise infosüsteemi, mis on kriminaalmenetluses menetlusandmete ja isikuandmete töötlemiseks peetav riigi infosüsteemi kuuluv andmekogu. E-toimiku süsteemi esitavad andmeid uurimisasutus, prokuratuur, menetlusosalised ja teised menetluses osalevad isikud. Avalik E-toimik on veebipõhine infosüsteem, mis võimaldab menetlusosalistel ja nende esindajatel osaleda kriminaalmenetluses elektrooniliselt. (Kergandberg ja Pikamäe 2012, 514)

Eriti oluline on E-toimik jõustunud kohtuotsuste jaoks. Nimelt kantakse kõik Eesti Vabariigis tehtavad kohtuotsused digitaalselt E-toimikusse, kus need muutuvad kättesaadavaks menetlusosalistele.

Identifitseerides ennast ID-kaardiga ja logides sisse avalikku E-toimiku portaali, on kannatanul võimalik jälgida, kas ja millal on tema asjas jõustunud kohtuotsus. Eriti tähtis on see kokkuleppemenetluste puhul, kus vastavalt KrMS §-is 234 sätestatule ei ole kannatanul kohustuslik viibida kohtuistungil. Ta annab selle kohta oma nõusoleku kirjalikult taasesitatavas vormis, avaldades arvamust, kas soovib kohtuistungil osaleda või mitte, kuidas peaks karistama kahtlustatavat ja milline on tsiviilhagi suurus.

Autor kontrollis E-toimiku süsteemi ning avastas, et E-toimik on täiesti eestikeelne infosüsteem. Veebileht www.kohus.ee võimaldab internetilehele tulnul valida ka kasutatavaks keeleks vene või inglise keele, kuid veebilehe edasine sirvimine on väga keeruline, sest sellised keskkonnad nagu www.riigiteataja.ee, www.e-toimik.ee, www.karisturegister.ee, kohtute dokumendiregister, kohtuaegade register on kõik eestikeelsed. Muukeelne kodanik (antud juhul siis kannatanu kriminaalmenetluses) ei ole võimeline aru saama, kuidas tuleb edasi tegutseda.

„Kohtusüsteemi üheks ülesandeks on olla vahendajaks ühiskondlike suhete ning seaduse vahel, kuid selle rolli täitmine on muutunud kohtutele ühiskonna kiire arengu tõttu üha keerulisemaks. Infoühiskonnas on muutunud internet ning teised IKT vahendid ühiskonna lahutamatuks osaks, mille tõttu kasutatakse paberit ja kirjatehnikat üha vähem ning enamik teabest talletatakse digitaalsel kujul ning vahetatakse üksteisega üle interneti. Seega on ka kohtusüsteemile tekkinud

ühiskonna surve kohustus infoühiskonna nõudmistega kaasa minna, kuna kohus tegeleb ühiskonna suhetest tekkinud probleemide lahendamisega.” (Karja 2015, 62)

Kas ja kui palju saab riik tavakodanikult nõuda arvuti kasutamise oskust? Kas pelgalt ID-kaardi kohustuslikkus tagab ka elementaarse arvutioskuse?

Seisuga 20.04.2017 on kehtivaid ID-kaarte kodaniku isikutunnistusena 1 065 714 ning elamisloakaarte 180 773. Autor lisab, et elamisloakaartidel on samuti autentimiseks vajalikud PIN-koodid. Seega on hetkel Eestis kehtivaid ID- ja elamisloakaarte 1 246 487. (Tillmann 2017)

Kodaniku ID-kaartidest 15% kuuluvad alaealistele ning elamisloakaartidest kuulub alaealistele 5%. Seega kuuluvad 20% kehtivatest ID- ja elamisloakaartidest alaealistele, kelle eestkostjateks on nende vanemad ja neid 20% kaartidest kohtusüsteemi E-toimik autentimiseks ei kasutata.

Kaartide kasutusaktiivsuse osas on siseministerium saanud andmed, et aktiivselt on kasutanud ID- ja elamisloakaarte 2016. aastal 457 686 inimest (Tillmann 2017).

Nagu eelpool toodust nähtub, siis kasutab aktiivselt ID- ja elamisloakaarte autentimiseks peaaegu pool Eesti elanikkonnast ning hüpoteetiliselt võib autor tõdeda, et teine pool kasutajaskonnast ei kasuta ID- ja elamisloakaarte internetis eelkõige teadmiste puudulikkuse ning ka vähese või olematu keeleoskuse tõttu.

Lisaks sellele registreeriti Eestis 2019. aastal keskmiselt 205 kuritegu 10 000 elaniku kohta. Keskmisest kõrgem oli kuritegevuse tase Ida-Virumaal (275), Lääne-Virumaal (196) ja Harjumaal koos Tallinnaga (219). Kokku registreeriti 48% kuritegudest 2019. aastal Harjumaal ning 14% Ida-Virumaal ning üle Eesti pandi toime 27 169 kuritegu. Ainuüksi Tallinnas pandi toime 39% registreeritud kuritegudest. (Kuritegevus Eestis 2019)

Eelpooltoodust lähtuvalt, peab autor vajalikuks märkida, et vastavalt statistikaameti uuringule ei valda eesti keelt ei kõnes ega kirjas Eesti elanikkonnast 29,6 % ning piirkonniti on need arvud vägagi erinevad. (Kangro 2017)

Eesti Vabariigi põhiseadus ei eelda kuriteoohvrilt oma õiguste kaitseks ja tagamiseks piisavat arvutikasutamise ja keeleoskust. Sellest tulenevalt peab autor vajalikuks leida seadusandlikult

toimiv lahendus, kuidas kohtuotsused jõuaksid kannatanuni ning riik suudaks garanteerida kannatanutele nende põhiseaduslike õiguste kaitse.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2012/29 artikkel 6 lõige 2 sätestab, et liikmesriigid peavad tagama kuriteoohvrite teavitamise kooskõlas nende rolliga asjaomases kriminaalõigussüsteemis tarbetu viivituseeta. Kuriteoohvritel on õigus saada kuriteo kohta esitatud kaebuse tagajärjel algatatud kriminaalmenetluse ja kohtuotsuse kohta teavet. (Directive 2012/29/EU of the European Parliament ...)

Sama direktiivi 3. peatüki artikkel 16 punkt 1 sätestab, et liikmesriigid tagavad, et kriminaalmenetluse käigus on kuriteoohvritel õigus saada mõistliku aja jooksul otsus kurjategijalt hüvitise saamise kohta ning punktis 2 on sätestatud, et liikmesriigid edendavad meetmeid, mille abil ärgitatakse kurjategijaid kuriteoohvritele kahju piisavalt hüvitama. (Directive 2012/29/EU of the European Parliament ...)

Seetõttu on autori arvates Eesti riigi poolt täitmata hoolsuskohustus põhiseaduse § 14 mõistes füüsilisest isikust kannatanute osas, mis hõlmab nende informeerimist kohtulahendi ja nende õiguste osas, kuna ei edastata selgelt ja arusaadavalt kannatanule informatsiooni, millisel viisil tuleb edasi toimetada oma varaliste õiguste tagamiseks.

2.4 Tsiviilhagide täitmisele pööramine Eesti Vabariigis ning täitmisele pööratud nõuete analüüs

KrMS § 411 sätestab, et esimese astme kohtu jõustunud kohtuotsuse ja -määruse pöörab täitmisele kohtulahendi teinud maakohus (Kriminaalmenetluse seadustik).

Samas ei laiene eelnimetatud paragrahv füüsilisest isikust kannatanu tsiviilhagi täitmisele pööramisele ning vaatamata sellele, et eeluurimisel on rakendatud meetmeid tsiviilhagi tagamiseks ning kohtumenetluses tehakse sisuliselt kõik selleks, et heastada kannatanule tekitatud kahju, siis tegelikkuses ei ole eeluurimisel rakendatud meetmetest kannatanu jaoks mitte mingisugust kasu, kuna täitmiseni need ei jõua.

Selleks, et tsiviilhagi täitmisele pöörata, peab kannatanu näitama üles initsiatiivikust ning leidma võimalused, kuidas kätte saada jõustunud kohtuotsus, mis on täitemenetluse aluseks ning ilma milleta kohtutäitur vastavalt täitemenetluse seadustiku § 23 lg 1 sätestatule, täitetoimikut avada ei

saa. Nagu autor eelmises alapunktis 2.3 selgitas, siis kohtuotsused edastatakse menetlusosalistele e-toimiku vahendusel elektrooniliselt ning tõi välja, et mitte kõik kuriteoohvrid ei oma piisavalt keele ega ka arvutikasutamise oskust ning neil jääb puudu informatsioonist, millisel viisil tuleb edasi toimetada. Lisaks sellele, peab kannatanu teadma süüdimõistetu eriliigilisi andmeid, sest täitetoimiku saab avada kohtutäitur kelle teeninduspiirkonnas süüdimõistetu elab.

Kui kannatanu on Harjumaa elanik, siis samas ei pruugi süüdimõistetu Tallinnast pärit olla ning tema elukoht võib olla ka Tartus või Pärnus. See omakorda toob kaasa olukorra, kus kannatanu peab süüdimõistetu elukoha ise tuvastama ning pöörduma vastava kohtutäituri poole. Kuriteoohvri vaatevinklist lähtuvalt on tegemist vägagi keerulise olukorraga, kuna tulenevalt 01.05.2018 jõustunud GDPR-is (isikuandmete kaitse üldmäärus) sätestatust on süüdimõistetu isikuandmed (kodune aadress, töökoht, telefoninumber) eriliigilised isikuandmed. Seetõttu on kannatanul väga keeruline või lausa võimatu kindlaks teha süüdimõistetu elukohta, mis on täitemenetluse alustamise eelduseks.

Autor toob välja, et kui kannatanuks on riik või muu avaliku võimu kandja, siis sellisel juhul rakendub kohtuotsuse automaatne täitmisele pööramine kohtu (täitmiskohtunik) poolt ehk riik seaduseandjana on endale loonud kohtuotsuse täitmisele pööramise osas oluliselt soodsamad tingimused võrreldes füüsilisest isikust kannatanuga. Seega nendib autor, et eelnimetatu seab füüsilisest isikust kannatanu võrreldes riigiga ebavõrdsesse olukorda.

Seetõttu on autor jõudnud järeldusele, et vaatamata sellele, et kohtuotsustes on detailselt väljatoodud peale kohtuotsuse jõustumist arestitud varaga edasise käitumise juhised asutuse ja aadressi täpsusega, siis neid füüsilisest isikust kannatanu varaliste nõuete puhul ei rakendata, kuna kuriteoohvril ei ole piisavalt informatsiooni edasise menetlusprotsessi kohta ning kohtulahendid avaldatakse üksnes elektroonilises keskkonnas, mis ei taga kannatanu jaoks piisavat kättesaadavust.

Autor analüüsis ajavahemiku 2013–2019 sularaha arestimise ja täitmisele pööramise statistikat, et selgitada välja, kui paljud kannatanud on oma tsiviilhagi nõuetega kohtutäituri poole pöördunud ja kas statistika kinnitab autori hüpoteesi, et riik ei täida põhiseaduse § 14 tulenevat hoolsuskohustust – õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus.

Aastatel 2013–2016 arestiti vara 184 kriminaalasjas, mida kohtu töömahtu arvestades ei ole palju.

Autor lisab, et statistikas väljatoodud kriminaalasjades on mõningatel juhtudel arestitud vara mitmel korral, kuna tegemist on olnud mahukate mitme-episoodiliste kriminaalasjadega, kus on rohkem kui üks kannatanu ning ka rohkem kahtlustatavaid.

Kui lähtuda statistilisest andmetest ja süüvida arestimiste kordade arvu ühes kriminaalasjas, siis on arestimisi teostatud järgmiselt:

- 2013. aastal 126 vara arestimist tsiviilhagi katteks kogusummas 294 601,85 eurot;
- 2014. aastal 81 vara arestimist tsiviilhagi katteks kogusummas 179 500,14 eurot;
- 2015. aastal 294 vara arestimist tsiviilhagi katteks kogusummas 1 767 384,26 eurot;
- 2016. aastal 144 vara arestimist tsiviilhagi katteks kogusummas 380 359,14 eurot.

Siseministeriumi finantsosakonna aruandest nähtub, et kohtutäituri pöördumine nõude väljastamiseks on äärmiselt kesine (Ridal 2017).

2013. aastal pöördus jõustunud kohtuotsusega siseministeriumi finantsosakonna poole kolm kohtutäiturit (neljal korral), kellele maksti välja kannatanute haginõude täitmiseks järgmised summad:

1. 12.07.2013 kohtutäitur Kristiina Feinman, summa 4551,56 eurot;
2. 26.06.2013 kohtutäitur Elin Vilippus, summa 904,00 eurot;
3. 15.10.2013 kohtutäitur Mati Kadak, summa 220,65 eurot;
4. 22.11.2013 kohtutäitur Mati Kadak, summa 731,00 eurot.

2014. aastal pöördus jõustunud kohtuotsusega siseministeriumi finantsosakonna poole neli kohtutäiturit (neljal korral), kellele maksti välja kannatanute haginõude täitmiseks järgmised summad:

1. 12.03.2014 kohtutäitur Mati Roodes, summa 952,86 eurot;
2. 21.03.2014 kohtutäitur Elin Vilippus, summa 2506,12 eurot;
3. 06.08.2014 kohtutäitur Risto Sepp, summa 1043,28 eurot;
4. 03.10.2014 kohtutäitur Oksana Kutšmei, summa 1510,42 eurot.

2015. aastal pöördus jõustunud kohtuotsusega siseministeeriumi finantsosakonna poole kaks kohtutäiturit (kahel korral), kellele maksti välja kannatanute haginõude täitmiseks järgmised summad:

1. 19.06.2015 kohtutäitur Mati Kadak, summa 1050,00 eurot;
2. 16.12.2015 kohtutäitur Kristiina Feinman, summa 11,32 eurot.

2016. aastal pöördus jõustunud kohtuotsusega siseministeeriumi finantsosakonna poole kaks kohtutäiturit (kahel korral), kellele maksti välja kannatanute haginõude täitmiseks järgmised summad:

1. 02.03.2016 kohtutäitur Kairi Laiõun, summa 45,00 eurot;
2. 28.09.2016 kohtutäitur Kristiina Feinman, summa 113,20 eurot.

(Ridal 2017)

2017. aastal pöördus jõustunud kohtuotsusega siseministeeriumi finantsosakonna poole kolm kohtutäiturit (kolmel korral), kellele maksti välja kannatanute haginõude täitmiseks järgmised summad:

1. 07.03.2017 kohtutäitur Elin Vilippus, summa 1255,75 eurot;
2. 20.04.2017 kohtutäitur Katrin Vellet, summa 240,26 eurot;
3. 13.11.2017 kohtutäitur Toomas Saarma, summa 525 eurot.

(Molotovnik 2018)

2018. aastal pöördus jõustunud kohtuotsusega siseministeeriumi finantsosakonna poole kümme kohtutäiturit (üheksal korral), kellele maksti välja kannatanute tsiviilhagi nõuete täitmiseks järgmised summad:

1. 22.03.2018 kohtutäitur Aive Kolsar, summa 5125,60 eurot;
2. 19.04.2018 kohtutäitur Ivi Kalmet, 5938,01 eurot;
3. 17.05.2018 kohtutäitur Reet Rosenthal, summa 50 031,39 eurot.

Eelnimetatud kohtutäiturid esitasid täitedokumendi ühe ja sama kohtuasja nr 1-17-7040 raames, kus tsiviilhagi tagamiseks oli kohtuotsusega arestitud 122 246,00 eurot. Seega lähtuvalt statistilistest andmetest on tagatiskontol endiselt hoiul 61 151,00 eurot ehk umbes pool arestitud sularahast. (HMKo nr: 1-17-7040)

4. 19.03.2018 kohtutäitur Elin Vilippus, summa 14 650,00 eurot;
5. 11.04.2018 kohtutäitur Toomas Saarma, summa 2100,00 eurot (kohtuasja raames on arestitud kokku 20 010,00 eurot);
6. 26.04.2018 kohtutäitur Kaja Lilloja, summa 518,66 eurot;
7. 31.05.2018 kohtutäitur Kristiina Feinman, summa 1000,00 eurot;
8. 07.06.2018 kohtutäitur Marek Laanemets, summa 2955,00 eurot;
9. 08.11.2018 kohtutäitur Andrei Krek, summa 12 423,35 eurot.

2019. aastal pöördus jõustunud kohtuotsusega siseministeeriumi finantsosakonna poole seitse kohtutäiturit (üheksal korral), kellele kanti üle kannatanute tsiviilhagi nõuete täitmiseks järgmised summad:

1. 28.01.2019 kohtutäitur Kaja Lilloja, summa 358,61 eurot;
2. 14.02.2019 kohtutäitur Mati Kadak, summa 95,00 eurot;
3. 21.02.2019 kohtutäitur Elin Vilippus, summa 1060,68 eurot;
4. 21.02.2019 kohtutäitur Kersti Seisler, summa 2190,90 eurot;
5. 25.04.2019 kohtutäitur Oksana Kutchmei, summa 35,10 eurot;
6. 18.07.2019 kohtutäitur Risto Sepp, summa 1076,90 eurot.

Kohtutäitur Risto Sepp on täitnud kolme kannatanu varalise nõude ning 15.04.2020 seisuga on tagatiskontol jätkuvalt 828,10 eurot, millest piisab veel vähemalt nelja kannatanu varalise nõude täitmiseks (HMKo nr: 1-17-9488).

7. 26.09.2019 kohtutäitur Kristiina Feinman, summa 8894,62 eurot;
8. 28.11.2019 kohtutäitur Mati Roodes, summa 6378,00 eurot.

Kohtutäiturid Kristiina Feinman ja Mati Roodes on esitanud täitedokumendi ühes ja samas täiteasjas kogusummas 15 272,62 eurot, milles on sularaha kokku arestitud summas 25 255,00 eurot. Lisaks sularahale on antud kriminaalasjas arestitud ka vara esemete näol. Käesoleval ajahetkel seisab tagatiskontol endiselt 9982,38 eurot, mida kannatanud ei ole tagasi saanud, kuna pole pöördunud nõuete tagamiseks täitmisavaldusega kohtutäituri poole.

(HMKo nr: 1-18-163)

9. 28.11.2019 kohtutäitur Elin Vilippus, summa 6264,00 eurot.

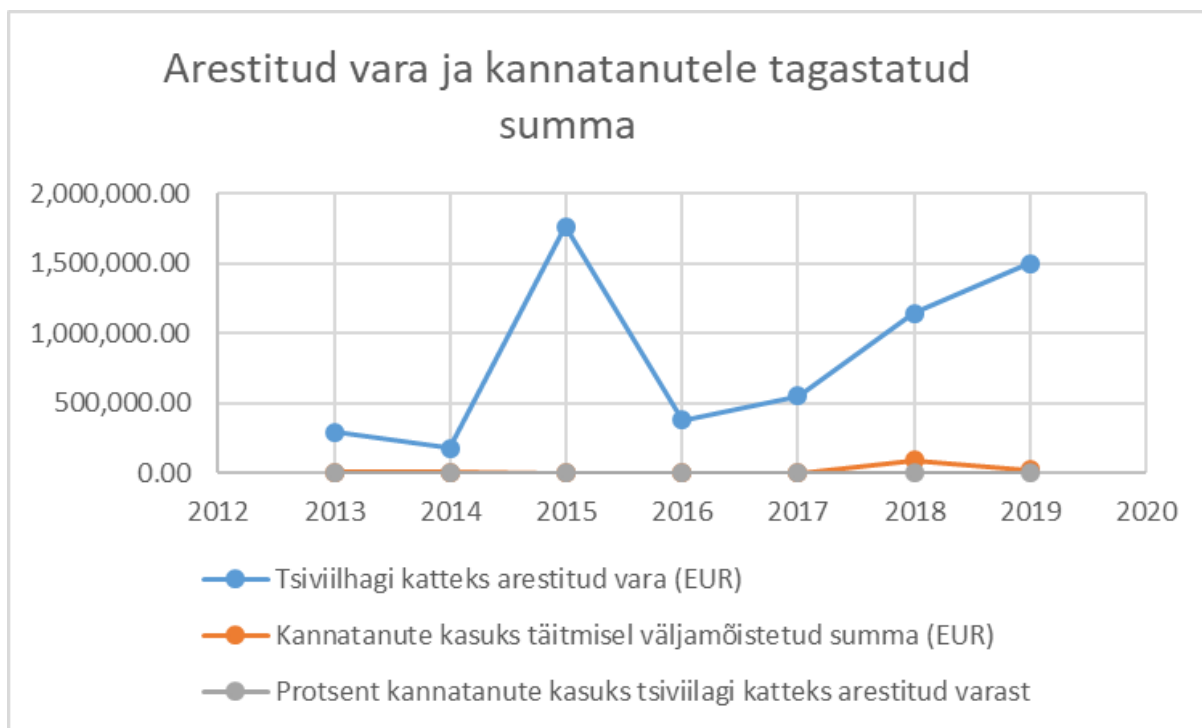
Enamjaolt on nõude esitajateks Tallinnas elavad kannatanud, sh juriidilised isikud. Ühel juhul on tsiviilhagi tagasi saamiseks pöördutud Rakvere kohtutäituri poole, ühel juhul Narva kohtutäituri

poole ning kahel juhul Tartu kohtutäiturite poole. Autori arvamuse kohaselt on eelnimetatud statistilised numbrid äärmiselt väikesed ning kui kannatanute teadlikkus täitemenetlusprotsessist oleks suurem, paraneksid tunduvalt ka arvanded.

Tabel 1. Kriminaalmenetluses tsiviilhagi katteks arestitud sularaha hulk aastatel 2013–2019. (Ridal 2017, 2020)

Aasta	Tsiviilhagi katteks arestitud sularaha (EUR)	Kannatanute kasuks täitmisel väljamõistetud summa (EUR)	Protsent kannatanute kasuks tsiviilhagi katteks arestitud varast
2013	294 601,85	6 407,21	2,17%
2014	179 500,14	6 012,68	3,35%
2015	1 767 384,26	1 061,32	0,06%
2016	380 359,14	158,20	0,04%
2017	549 866,00	2021,01	0,37%
2018	1 146 539,68	94 742,01	8,26%
2019	1 499 244,37	26 353,81	1,76%
KOKKU	5 817 495,44	136 756,24	2,35%

Statistika näitab, et suurem osa kannatanud ei esita kohtutäituritele koos täitmisavaldusega jõustunud kohtuotsuseid kriminaalmenetluses esitatud tsiviilhagide välja nõudmiseks. Nagu näha eelpool toodud statistilistest andmetest, on kannatanuteni nende kasuks kriminaalmenetluse käigus arestitud ja väljamõistetud sularahast ajavahemikus 2013–2019 jõudnud ainult 2,35 %. Eeltoodud protsent näitab selgelt, et kohtuotsused jäävad rohkem kui 97% ulatuses täitmata.

Joonis 1. Kriminaalmenetluses tsiviilhagi katteks arestitud ja kannatanutele tagastatud vara hulk aastatel 2013–2019.

Joonis 1 näitab, et kuigi kriminaalmenetluses tsiviilhagi katteks arestitud sularaha hulk on olnud ajavahemikus 2016–2019 selgelt tõusuteel, ei ole kannatanute kahju hüvitamine kohtuotsuste täitmisele pööramise käigus kasvanud ning selle protsent on nullilähedane.

Autor analüüsis läbi kõik kohtulahendid, mis on välja toodud 2018. ja 2019. aasta statistikas. Kohtulahenditest nähtus, et kohtutäiturite poole on eelkõige pöördunud juriidilisest isikust kannatanud ja pigem mastaapsetes kriminaalasjades, kus on vähemalt 15 kannatanut. Ühel juhul oli kannatanute esindajaks Tallinna linn, mistõttu võib eeldada, et tsiviilhagi väljanõudmise osas olid esindajal juriidilised teadmised täitemenetluse protsessist olemas.

Nagu eelpool olevast statistikast on näha, siis tavakodanikud on kohtutäiturite poole 7 aasta jooksul tsiviilhaginõuetega pöördunud kolmekümne kolmel korral, mis on kõnekas fakt sellest, et eraisikust kannatanul jääb puudu informatsioonist menetluse käigu kohta (mõnel juhul kindlasti ka keeleoskusest), samuti ülevaatest millisel viisil ja mis tingimustel viiakse läbi täitemenetlust. Üheks ilmekamaks tsiviilhaginõude täitmisele pööramata jätmise näiteks toob autor välja Harju maakohtu Liivalaia kohtumaja kohtuotsuse nr 1-13-4169, kriminaalasjas nr 12230116890, kus isik mõisteti süüdi KarS § 199 lg 2 p 8, 9 – § 22 lg 2 järgi. Nimetatud kriminaalasjas oli kokku 34

kannatanut, kellest kolm olid eestlased ning ülejäänud 31 vene rahvusest ja vene emakeelega. Kokku tekitati kannatanutele varalist kahju 60 428,64 eurot.

Nimetatud kriminaalasja raames arestiti kahtlustatavalt sularaha summas 13 976,93 eurot ning kohus jättis nimetatud summa süüdimõistva kohtuotsusega arestituks tsiviilhagide katteks.

26.04.2020 seisuga on rahandusministeeriumi tagatiskonto arvel eelnimetatud kohtuasja nr 1-13-4169 raames endiselt 6916,25 eurot ning tuginedes eelnevale kohtuotsuste analüüsile ei ole nimetatud summa osas täitemenetlust alustatud, kuna kohtuotsusega ei ole kohtutäituri poole ükski kannatanu puuduliku teavitustöö, juriidiliste teadmiste, keeleoskuse ja arvutikasutamise oskuste tõttu pöördunud. Süüvides kannatanute poolt esitatud tsiviilhagidesse, mis on välja toodud kohtuotsuse resolutiivosas, saaks rahandusministeeriumi tagatiskontol olevast arestitud rahast täita veel 13 kannatanu nõuded.

Nüüdseks on kuritegude toime panemisest möödunud 8 aastat (kriminaalasi jõudis kohtusse aastal 2013) ja ilmselt ei esita ükski ülejäänud kolmekümne ühest kannatanust tsiviilhagi rahuldamiseks kohtutäiturile jõustunud kohtuotsust. Tegemist on nn „unustatud“ tsiviilhagi katteks arestitud sularahaga, mida ei tagastata kunagi süüdimõistetule ning mis nõude aegumisel läheb riigituludesse. Tegemist on vaid ühe näitega paljude lahendite hulgast ning nagu nähtus magistritöös väljatoodud statistilistest andmetest, siis tegelikkuses on 7 aasta jooksul oma varaliste õiguste eest seisnud 2,35% kuriteoohvritest.

Nimelt tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 157 lg 1 sätestab jõustunud kohtuotsusega tunnustatud nõude aegumise tähtajad: jõustunud kohtuotsusega tunnustatud nõude, samuti kohtulikust kokkuleppes või muust täitedokumendist tuleneva nõude aegumistähtaeg on 10 aastat. (Tsiviilseadustik)

Nõuete aegumine tähendab seda, et kuriteoohver ei saa enam oma haginõuet kohtutäiturile esitada ning kohtu poolt jõustunud kohtuotsuste alusel arestituks jäetud sularaha kantakse riigituludesse, mis on kuriteoohvri suhtes väga ebaõiglane.

Seisuga 10.04.2018 on seoses nõude aegumisega riigituludesse kantud kokku 48 821,57 eurot (Molotovnik 2018).

Lisaks on 2019. aastal kantud riigituludesse 20 082,56 eurot (17 erinevat kriminaalasja) kuna tagatiste moodustamisest ja lõpplahendi jõustumisest on möödunud rohkem kui 10 aastat. Nende lahendite puhul ei ole algatatud täitemenetlusi ning kuna lahendi jõustumisest on möödas rohkem kui 10 aastat, siis lähtutakse täiteõiguse aegumisest. (Ridal 2020)

Tegemist ei ole küll märkimisväärse kogusummaga riigieelarve mahtu arvestades, kuid kuriteoohvri vaates on tegemist suure summaga. Keskmiselt tekitatakse kuriteoga varalist kahju ohvrile 300–1000 eurot. Kui võtta keskmiseks kahjuks 500 eurot, siis saaks ülaltoodud kogusummast oma tsiviilhagisumma tagasi 137 kuriteoohvrit.

3. Tsiviilhagide rahuldamine ja täitmisele pööramine kriminaalmenetluses EL-i riikide näitel

3.1 Eessõna

Käesolevas peatükis annab autor oma magistritöös ülevaate Läti, Rootsi, Soome ja Saksamaa tsiviilhagide tagamise, rahuldamise ja täitmisele pööramise protsessist kriminaalmenetluses, sh kohtumenetlusest ning eeldustest, mis peavad olema täidetud. Võrreldavate riikide näitel on võimalik aru saada, kuivõrd on riigid seadnud eesmärgiks kuriteoohvrite varaliste nõudeõiguste tagamise kohtumenetluse järgselt täitemenetluses ning kas Eesti õigussüsteemil on võrreldud riikide seadusandlusest kuriteoohvrite varaliste õiguste tagamisel võrreldavate riikide õiguslikest regulatsioonidest eeskju võtta.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2012/29/EL kohaselt, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK, on igal liikmesriigi kuriteoohvril õigus võrdsele kohtlemisele, õiglasele kohtupidamisele ja varalise kahju hüvitamisele. (Directive 2012/29/EU of the European Parliament ...)

Tulenevalt eelnimetatud direktiivist on Euroopa Liitu kuuluvad riigid püüdnud alates 2001. aastast (raamotsus 2001/220/JSK) kohelda kuriteoohvreid austavalt, diskreetselt ning professionaalselt. Lisaks õigusele anda eeluurimise käigus ütlusi ja osaleda kannatanuna, on kuriteoohvril õigus esitada ka tsiviilhagi otsese varalise ja moraalse kahju osas, mis on põhjuslikus seoses toimepandud kuriteoga. (*ibid.*)

Euroopa riikides teostatakse jõustamist erinevalt ning väga palju sõltub täitevasutuste töökorraldustest. Osades liikmesriikides (nt Austria, Hispaania, Rootsi) on "tsentraliseeritud süsteemid" koos ühe võimsa täitevasutusega (sageli üks täitevkohus või täitevasutuste keskasutus), millel on kõikehõlmav pädevus ja vastutus. Mõned teised liikmesriigid (eriti Saksamaa ja Kreeka) on aga delegeerinud vastutuse erinevate täitemenetluste eest mitmetele eri organitele (kohtutäiturid, kohtud, avalikud notarid). Iirimaa ja Suurbritannias toimub täitemenetlus kohtu kontrolli all, samal ajal kui Rootsi ja Soome jõustamist teostavad kesksed haldusasutused. (Hess 2004, 8–9)

3.1 Õiguslik regulatsioon Läti Vabariigis

Sarnaselt Eestile on Läti Vabariigis kuriteoohvril võimalik kriminaalmenetluses kannatanuna osaleda ning anda toimunud kuriteosündmuse osas ütlusi, mis uurija poolt protokollitakse. Ütluste andmise käigus on kannatanul õigus esitada tsiviilhagi kuriteoga tekitatud varalise kahju osas. Eelnimetatu on sätestatud Läti kriminaalmenetluse seaduse 6. peatükis §-des 95, 96 ja 97¹. Kui kannatanu ei valda riigikeelt, siis tagatakse talle eeluurimisel tõlgi abi ning menetlusedokumentide väljastamisel dokumentide tõlge isikule arusaadavas keeles. (Criminal Procedure Law)

Läti eeluurimisasutustel on eeluurimiskohtuniku loal võimalik prokuröri taotluse alusel kuriteo toimepanija vara arestida ja konfiskeerida, et tagada menetluskulude sissenõudmine ja kannatanule tekitatud kahju hüvitamine. Kui kohus on andnud loa vara arestimiseks, tagab vara säilimise eeluurimisasutus ning arestitud raha on hoiul riigi või kohaliku omavalitsuse asutuse vastaval kontrol ning hoiuse selgituseks on märgitud kriminaalasja/kohtuasja number. Kui eeluurimisel on kogutud kõik vajalikud tõendid, saadetakse kriminaalasi uurimisasutusest prokuratuuri ning koostatakse kriminaalasja kohtule üleandmise otsus (süüdistusakt). Nimetatud otsusesse märgitakse kannatanute hulk, hüvitiste suurused ning info vara arestimise kohta. (Criminal Procedure Law, § 413)

Kohtus arutatakse kriminaalasja kannatanu või tema esindaja juuresolekul. Kui kannatanu kohtuistungile ei lähe, võib kriminaalasja arutada ka ilma tema juuresolekuta, välja arvatud juhtudel, kui kohus leiab, et kannatanu osalemine kriminaalasja arutamisel on kohustuslik. (*ibid.* § 469).

Juhul kui kannatanu kriminaalasja arutamisel ei osale, saadetakse kohtuotsus talle tema märgitud e-posti või kodusele aadressile. Seejärel teeb kohus lahendi, mille resolutiivosas märgitakse seisukoht kannatanule kahju hüvitamise ulatuse osas ning määratakse kohtulahendi vabatahtlikuks täitmiseks tähtaeg, milleks on 30 päeva alates kohtuotsuse jõustumisest. (*ibid.* § 528)

Kui vabatahtliku täitmise tähtaeg on möödunud ning süüdimõistetud ei ole kannatanule kahju hüvitanud, saadab kohus süüdimõistetud isiku elukoha või tema vara asukoha (mitte täitedokumendi enda) alusel täitelehe või sundtäitmist lubava määruse vannutatud kohtutäiturile täitmiseks. Vannutatud kohtutäitured (Zvērināti tiesu izpildītāji) on kohtusüsteemi ametnikud. Nad tegutsevad ringkonnakohtute juures, täidavad kohtute ja muude organite otsuseid ning teevad muid

õigusaktidega ettenähtud toiminguid. Nad on õigusala töötajad, kuid ametiülesannete täitmisel käsitletakse neid riigiteenistujatena. Vannutatud kohtutäiturid täidavad oma kohustusi selle ringkonnakohtu tööpiirkonnas, mille juurde nad on määratud ning nende arvu, ametikohad, tööpiirkonnad ja tööpiirkondade piirid määrab kindlaks valitsus. (Law on Bailiffs, ptk. 6, jaotis 71–73)

Juhul kui kohus otsustab süüdimõistetud vara kannatanute varaliste nõuete täitmiseks konfiskeerida, rakendub Läti Vabariigi õiguses kriminaalselt omandatud vara konfiskeerimise täideviimise seadus. Seaduse eesmärk on tagada kuritegelikult omandatud vara konfiskeerimise tõhus teostamine, rahuldades ohvrite nõuded, mida tõendavad vannutatud kohtutäituri arvepidamisele kohtu poolt esitatud täitedokumendid või väljavõtte prokuröri otsusest vara konfiskeerimise kohta. (Law on Execution of ..., § 1 lg 1)

Kui varaline nõue on konfiskeeritud sularahas, siis annab kohtutäitur raha hoiustavale riigi- või kohaliku omavalitsuse asutusele korralduse raha kandmiseks kohtutäituri deposiitkontole ning see tuleb täita viivitamata. (Law on Execution of ..., § 15)

Kriminaalselt saadud vara konfiskeerimise täideviimise seaduse peatükk 4 § 42 sätestab, millisel viisil tuleb arvutada raha jaotamine. Kui kannatanuid on mitu ja konfiskeeritud rahalistest vahenditest saadud summadest ei piisa ohvrite nõuete täielikuks rahuldamiseks, koostab kohtutäitur kalkulatsiooni raha jaotamiseks kannatanute vahel ja saadab teadmiseks kannatanutele. Siin kasutatakse proportsionaalsuse printsiipi ning ükski kuriteoohver ei ole eelisseisus. Kui rahalistest vahenditest ei piisa kohtutäituri töö tasustamise ja täitetoimingute tegemiseks vajalike kulutuste katteks, kaetakse see riigieelarvest vastavalt kehtestatud korrale. (*ibid.*)

3.2 Õiguslik regulatsioon Rootsi Kuningriigis

Sarnaselt Eestile ja Lätile on ka Rootsi Kuningriigis kuriteoohvril võimalik kriminaalmenetluses osaleda kannatanuna ning anda toimunud kuriteosündmuse osas ütlusi, mis protokollitakse; samuti esitada ütluste andmise käigus tsiviilhagi kuriteoga tekitatud varalise kahju osas. Rootsis on tsiviilhagi esitamiseks eri vorm, meie mõistes hagiavaldus, milles on välja toodud kuriteoga tekitatud varalised nõuded. Eelnimetatud reguleerib Rootsis ainult üks – kohtumenetluse seadus

(Rättegångsbalk (1942:740)) –, mis hõlmab endas nii tsiviil- kui ka kriminaalmenetlust. Nimetatud seaduses on sätestatud ka eeluurimise ja riikliku süüdistuse osa. (Wong 2012, 7)

Kui kannatanu ei valda riigikeelt, siis tagatakse talle eeluurimisel, prokuratuuris ja kohtus tõlgi abi ning menetlusdokumentide väljastamisel dokumentide tõlge isikule arusaadavas keeles (Rättegångsbalk (1942:740), ptk. 33, § 9).

Rootsi kohtumenetluse seaduse peatükis 15 on välja toodud, et eeluurimisel on võimalik prokuröri taotluse alusel ja kohtu loal ajutiselt arestida kahtlustatavale kuuluvat vara, kuid seda ainult kannatanu nõuete ulatuses. Arestitud esemed tuleb korrektselt pakendada, esemed võetakse arvele ning paigutatakse vastavatesse hoidlatesse. Arestitud sularaha puhul on olemas spetsiaalne konto, kuhu rahalised vahendid kantakse. (Rättegångsbalk (1942:740), ptk. 15)

Pärast eeluurimise lõppu koostab ja esitab prokurör varalise kahju nõude koos kriminaaltoimikuga kohtule. Kui kohus leiab, et nõue on põhjendatud, konfiskeerib kohus vara tsiviilhagi katteks kannatanute kasuks. Kohtuotsuse resolutiivosas peab olema näidatud, millised on kannatanute nõuded ja nende aluseks olevad asjaolud. Kohtuotsuse täitmisele pööramise eest vastutab täitmiskohtunik. (Utsökningsbalk (1981:774), ptk. 1, § 3)

Kohtuotsuse jõustudes saadab täitevkohunik selle automaatselt edasi Rootsi täitevasutusele (*Kronofogden*). Täitevamet (*Kronofogdemyndigheten*) vastutab võlgade sissenõudmise ja muude kohustuste, sh kohtuotsute täitmise eest. Täitevametis töötavad kohtutäiturid (*kronofogde*), kelle ülesanne on tagada, et sissenõudmine toimiks õiguspäraselt. (*ibid.* ptk. 1, § 1)

Kui jõustunud kohtuotsus või prokuratuuri korraldus (võib juhtuda, et kriminaalmenetlus lõpetatakse ning kahtlustatavale jääb kahju hüvitamise kohustus) on jõudnud täitevasutusse, võtab kohtutäitur ise kannatanuga ühendust ning küsib, kas ta soovib nõude täitmise tagamisel abi. Eraldi avaldust kannatajalt täitemenetluse alustamiseks vaja ei ole. Kui kohtuotsuse või prokuratuuri korraldusega ei ole tsiviilhagi katteks vara arestitud, kontrollib kohtutäitur üle süüdimõistetute varad ning teostab vajaduse korral nõuete tagamiseks vara arestimise. Nagu nähtub eelpooltoodust, on Rootsi Kuningriigis erinevalt Eestist kohtuotsuse täitmisele pööramine kohtu ja prokuratuuri vastutusala – riigil on suurem vastutus tagada kannatanule tema esitatud varalise nõude täitmine.

Lisaks sellele kehtib Rootsis lisahüvitise võimalus juhuks, kui süüdimõistetud ei ole võimeline tekitatud kahju heastama ning kuritegu on toime pandud vägivallega. (Mannelqvist 2007, 429)

Sarnaselt Rootsile on ka Eestis olemas riikliku hüvitise süsteem ning saamise kord on sätestatud ohvriabiseaduse §-ides 8 ja 9, kuid võrreldes Rootsis kehtiva õigusega on Eesti hüvitise saajate ring olulisel määral kitsam ning eeldused hüvitise saamiseks rangemad kui Rootsis. Eestis kehtiv kord ei näe ette riiklikku hüvitist materiaalse varalise kahju eest, vaid ainult raske tervisekahjustuse ja vähemalt 4 kuud kestva tervisehäire puhul põhjustatud töövõimetuse ja ravikulude osas. (Ohvriabi seadus)

3.3 Õiguslik regulatsioon Soome Vabariigis

Soome Vabariigis on kriminaalmenetluses tekkinud varaliste nõuete täitmisele pööramine üldises mõistes sarnane Eestile. Esmalt tuleb kannatanul anda eeluurimise ajal ütlused, mis protokollitakse ametniku poolt ning lisaks sellele on kannatanul võimalik esitada tsiviilhagi. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, ptk. 3)

Soome kriminaalõiguse 3. peatüki § 11 on selgitatud lisaks järgmist, et kannatanul on õigus süüteoost lähtuvalt esitada tsiviilhagi ka eraldi, kriminaalasja väliselt, kuid sellisel juhul järgitakse tsiviilhagi lahendamisel tsiviilkohtumenetluse nõudeid. Kui tsiviilhagi on esitatud eraldi, siis võib kohus otsustada hagi liitmise kohtus oleva kriminaalasja juurde. Eelnimetatud otsus ei ole edasi kaevatav. (*ibid.*)

Kannatanul on nii eeluurimisel kui ka kohtumenetluses õigus tõlgile, kui ta ei valda soome või rootsi keelt. Pärast kohtuotsuse tegemist ja selle jõustumist saadetakse kannatanule temale arusaadavas keeles kohtuotsus posti teel kohtule teadaolevale aadressile. (*ibid.* ptk. 3)

Kannatanul on õigus tsiviilhagi esitada ka kohtumenetluse käigus. Kohus võib (kasutades selleks telefoni või teisi sobilikke kommunikatsioonivahendeid) määrata kannatanud osapoolt ja teisi, kellel on õigus esitada juhtumi puhul tsiviilnõue, teavitama kohust kindla tähtaja jooksul oma nõudest ja selle alustest. (Pakkokeinolaki, ptk. 3, lg 10)

Nõude esitamisest võib kohut teavitada kas telefonitsi või kasutades teisi sobilikke kommunikatsioonivahendeid. Kui nõue ja selle alused, mis on edastatud suuliselt, ei ole selged, võib kohus nõuda kirjalikku kinnitust. (*ibid.* ptk. 3, lg 1)

Sarnaselt Eestile on ka Soomes võimalik eeluurimise ajal ja prokuröri taotluse alusel kohtult paluda vara arestimist tsiviilhagi katteks. Nimetatud õigus on sätestatud sunnimeetmete seaduse peatükis 6 § 1. (*ibid.*)

Sunnimeetmete seaduse 6. peatüki § 10 sätestab, et arestimise kohtumääruse alusel jõustavad vara arestimise täitevasutuse ametnikud, ehk Eesti mõistes kohtutäiturid, kes peavad tagama arestitud vara säilimise ja hoidmise. Arestitud sularaha hoiustatakse kohtutäituri deposiitkontol. (*ibid.*)

Kui kriminaalasjas on jõustunud kohtuotsus ning selles on välja toodud kohtu seisukoht arestimise osas ja kannatanute nõuded, läheb kohtuotsus automaatselt täitmisele (Ulosottokaari, ptk. 3, lg 11).

Kui kriminaalaja raames ei ole vara kohtuotsusega arestitud, on kannatanul õigus pöörduda sarnaselt Eestis kehtivale õigusele kohtutäituri poole täitemenetluse alustamiseks. Kohtutäiturile tuleb viia või saata täitmisele pööramise taotlus ning kohtuotsus, mis kinnitab õigust kahjuhüvitisele. Kõnealune taotlus tuleb esitada kohtutäiturile, kes tegutseb kohas, kus võlgnik elab või kus asub võlgniku elukoht. (Ulosottokaari)

3.4 Õiguslik regulatsioon Saksamaal

Sarnaselt juba analüüsitud riikides (Eesti, Läti, Soome, Rootsi) kehtiva õigusega ei erine kuriteoohvrite õiguste osas ka Saksamaa. Kannatanul on õigus nii eeluurimise ajal kui ka hiljem kohtumenetluse käigus esitada tsiviilhagi oma varaliste nõuete tagamiseks. Erinevalt teistest riikidest (erandiks on siin Soome) ei ole Saksamaal hagiavaldusel vorminõuet. Kannatanu võib oma nõude esitada ka suuliselt, kui see fikseeritakse eeluurimisel, registris või suuliselt kohtuistungil enne lõppargumentide ära kuulamist. Taotluses peab olema märgitud nõude alused ning välja toodud tõendusmaterjalid. (German Code of Criminal Procedure, jaotis 404, lg 1)

Taotluse esitamisel on sama õiguslik mõju nagu hagi esitamisel tsiviilvaidluses. Otsus jõustub avalduse laekumisel kohtusse. (*ibid.* jaotis 404, lg 2)

Kui kannatanu ei saa saksa keelest aru, on tal õigus tõlgi abile. Lisaks saadetakse kohtuotsus kannatanule koju temale arusaadavas keeles, kui ta ei valda riigikeelt. (*ibid.* ptk. 2)

Võrreldavates riikides on tsiviilhagi katteks võimalik kahtlustatava vara kohtu loal arestida, kuid siin on Saksa kriminaalmenetluses teatav erisus võrreldes teiste EL-i riikidega (va Eesti). Kui üldine reegel on, et vara arestimise otsustab üksnes kohus, siis kiireloomuliste vara arestimiste puhul võib seda teha ka prokuratuur. (*ibid.* ptk. 8, jaotis 98)

Sarnane praktika on ka eesti kriminaalmenetluses ning seda reguleerib KrMS § 142 lg 3 (Kriminaalmenetluse seadustik).

Prokuratuuri juurdlustöötajad on kohustatud täitma oma ringkonna prokuratuuri korraldusi ja sellest kõrgemate ametnike korraldusi (Courts Constitution Act, § 152).

Sarnaselt Eestis kehtivale õigusele võib prokuratuur erandolukorras iseseisvalt võtta vastu otsuse vara arestimise osas, kuid ametnik, kes on arestimise ilma kohtu määruseta läbi viinud, peab võtma kohtult kolme päeva jooksul kinnituse toimingu lubatavuse kohta. Lisaks sellele on arestitud vara prokuratuuri hallata (selleks on spetsiaalsed hoidlad) ning prokuratuur võib selle ülesande delegerida edasiseks täitmiseks prokuratuuri uurijatele või kohtutäituritele. (German Code of Criminal Procedure, jaotis 111)

Kohus rahuldab kannatanu varalise nõude süüdimõistva kohtuotsusega. Taotluse kohta tehtud otsus on samaväärne kohtuotsusega tsiviilkohtumenetluses. Taotlejale edastatakse kohtuotsuse ära kiri koos põhjendustega või selle väljavõtte posti teel. (German Code of Criminal Procedure, jaotis 406, lg 1 ja 3)

Kohtuotsuse täitmist reguleerivad sätted, mida kohaldatakse kohtuotsuste ja kokkulepete täitmisele tsiviilasjades ja kriminaalasjades – see tähendab, et otsus pööratakse jõustunud kohtuotsuse alusel täitmisele automaatselt kohtute juures asuvate kohtutäiturite poolt. Kohtuotsuste täitmise osa reguleerib Saksamaal tsiviilkohtumenetluse seadustiku osa 8. Süüdimõistetul on tsiviilhagi osas edasikaebamise õigus, kuid ainult asjaolude osas, mis on tõusetunud pärast esimese astme kohtuistungit või pärast apellatsioonikohtu istungit. Kaebuse tsiviilhagi osas saab esitada sama ringkonna tsiviilkohtule juba tsiviilkohtumenetluse seaduse alusel. (German Code of Criminal Procedure, jaotis 406b)

Varade arestimise sundtäitmise eest vastutab prokuratuur. Juhtudel, kus varade arestimise sundtäitmine toimub vallasvara arestimist puudutavate sätete alusel, võib seda teostada *Act on the Recovery of Claims of the Judicial Authorities (Justizbeitreibungsgesetz)* lõigus 2 toodud õigusorgan, kohtutäitur, prokuratuur või selle uurijad. Vallasvara arestimise sundtäitmist võivad teostada ka prokuratuuri uurijad. (Courts Constitution Act, § 152)

Vara arestimise sundtäitmise korral kutsub prokuratuur kannatanu teatama, kas ta soovib nõuda kahjusummat, mis on võrdne süüteo tulemusel saadud summaga. Täitmist reguleerivad sätted, mida kohaldatakse kohtuotsuste ja kokkulepete täitmisele tsiviilasjades. (German Code of Criminal Procedure, ptk. 8)

Saksamaal viib jõustunud kohtuotsuse alusel täitemenetlust läbi kohaliku omavalitsuse või piirkonna riigiteenistuja. Samas saab sissenõudja ka ise omal initsiatiivil täitenõudega (jõustunud kohtuotsusega) otse täituri poole pöörduda (vastupidiselt Austriale ja Itaaliale, kus kohus toimetab ise nõude täiturile). Seega on Saksamaal sissenõudjal valik, kas pöörduda täituri poole või mitte ning esmajärjekorras tegeleb kohtuotsuse jõustamisega prokuratuur. (Täitemenetluse reformi riiginõuete ..., 18)

Autor märgib veel, et kui kannatanuid on mitu ja vara arestimise teel tagatud eseme väärtus või selle realiseerimisest saadud tulu ei ole piisavad kannatanud isikute nõude rahuldamiseks maksta summaga võrdne rahasumma sellest, mis on saadud, millele neil on õiguserikkumise tõttu õigus saada ja mille nad on prokuratuuris kinnitanud, esitab riigiprokuratuur taotluse võlgniku vara suhtes maksejõuetusmenetluse algatamiseks. (German Code of Criminal Procedure, jaotis 111 li lg 2)

4. Probleemid jõustunud kohtuotsuste täitmisele pööramisega ning võimalikud lahendused

4.1 Probleemid tsiviilhagi täitmisele pööramisel

Autor on magistritöö esimeses peatükis selgitanud, kes saab olla kannatanu kriminaalmenetluses ning sellest nähtus, et nendeks võivad olla füüsilised ja juriidilised isikud ning riik või muu avaliku võimu kandja. Lisaks sellele on eelnimetatud peatükis välja toodud tsiviilhagi sisu- ja vorminõuded, hagi esitamise kord, milles on erisused füüsilisest isikust kannatanu ja riigi ja muu avaliku võimu kandja vahel ning hagi lahendamise kord kriminaalkohtumenetluses.

Samuti nähtus, et kohtute poolt vara arestimise põhieesmärk on esitatud tsiviilhagi alusel kannatanu varaliste õiguste tagamine, kuid vaatamata sellele, et kohtuotsused on kohtu poolt arestitud vara osas korrektselt ja detailselt vormistatud, ei ole eeltoodu oma eesmärki täitnud, kuna neid ei pöörata tsiviilhagi osas täitmisele. Seda näitab alapeatükis 2.4 toodud arestitud vara ja täitmisele pööratud nõuete analüüs.

Autori arvates võib füüsilisest isikust kannatanu puhul üheks põhjuseks olla asjaolu, et kuna ta on esitanud kriminaalmenetluse käigus tsiviilhagi hagiavalduse vormis, siis puuduliku informatsiooni tõttu edasisest protsessist ei oska ta arvata, et peab tulenevalt TMS § 23 lg 1 lähtuvalt esitama täitmisavalduse koos täitedokumentiga (kohtuotsusega) kohtutäiturile. Lisaks sellele võib tekkida kannatanul väärarusaam, et kuna ta on eeluurimise käigus esitanud hagiavalduse koos varalise nõude ja oma isikliku kontonumbriga, siis on tema poolt kõik tehtud.

Samas sätestab TMS § 2 lg 1 p 3, et täitemenetluse seadustiku alusel täidetakse nõuded, mis tulenevad järgmistest täitedokumentidest – jõustunud kohtuotsus ja -määrus kriminaalasjas rahalises sissenõudes seisnevate kriminaalkaristuste, kriminaalmenetluse kulude ja muude rahaliste sissenõuete kohta (Täitemenetluse seadustik).

Lisanõudena sätestab TMS § 23 lg 1, et kohtutäitur viib täitemenetluse läbi sissenõudja avalduse (täitmisavaldus) ja täitedokumendi alusel (Täitemenetluse seadustik).

Praeguse praktika kohaselt vormistavad eeluurimisasutused kannatanu ülekuulamise protokollid juurde ka hagiavalduse (vt lisa 1 ja 2), milles on ära näidatud vajalikud tõendamiseseme asjaolud kriminaalmenetluse seadustiku § 62 mõistes, mis kinnitavad nõude õigsust.

Üldjuhul on kriminaalmenetluse läbiviimisel tavaks, et kriminaalasja eeluurimisel kutsub uurija kannatanu enne kriminaalasja prokuratuuri saatmist teistkordselt välja, et täpsustada hagiavalduse sisu. Siis vormistatakse hagiavaldus, millel on ära näidatud ka süüdistatava(te) ehk kostja(te) andmed. Lisaks on hagiavalduses välja toodud viide võlaõigusseaduse paragrahvile 1043, mis sätestab, et teisele isikule (kannatanule) õigusvastaselt kahju tekitanud isik (kahju tekitaja) peab kahju hüvitama, kui ta on kahju tekitamises süüdi või vastutab kahju tekitamise eest vastavalt seadusele ning lisaks sellele kannatanu arvelduskonto number. (Võlaõigusseadus)

Sisuliselt täidab sellisel viisil koostatud hagiavaldus tsiviilkohtumenetluse seadustiku §-st 363 tulenevaid sisu- ja vorminõudeid ehk hagiavalduses märgitakse hageja selgelt väljendatud nõue (hagi ese); hagi aluseks olevad faktilised asjaolud (hagi alus); kostja andmed, tõendid, mis kinnitavad hagi aluseks olevaid asjaolusid, viidates konkreetselt, millist asjaolu millise tõendiga tõendada soovitakse. (Tsiviilkohtumenetluse seadustik)

Tulenevalt eeltoodust toob autor välja, et kriminaalmenetluse raames koostatav hagiavaldus on sarnase sisuga täitemenetluse seadustiku § 23 sätetes välja toodud täitmisavaldusega. Autor on võrrelnud hagiavaldust kriminaalmenetluses ja täitmisavaldust täitemenetluse läbiviimiseks ning toob välja asjaolu, et hagiavaldus kriminaalmenetluses on oluliselt põhjalikum kui täitmisavaldus täitemenetluse läbiviimise alustamiseks. Täitmisavalduse näidis on toodud magistr töö lisade osas (vt lisa 3).

Ainus erisus hagiavalduse osas on, et kannatanu ei ole hagiavalduses märkinud täitemenetluse seadustikus § 23 lg 2 p 1 nõutud kohtutäituri nime.

Nimelt sätestab TMS § 23 lg 2 nõuded täiteavaldusele:

- 1) kohtutäituri nimi;
- 2) nii sissenõudja kui ka võlgniku nimi, isikukood või sünniaeg, elukoht ja sidevahendite numbrid, juriidilise isiku puhul registrikood, selle puudumise korral viide juriidilise isiku õiguslikule alusele, asukoht ja sidevahendite numbrid. (Täitemenetluse seadustik)

Sisulisest ja vormilisest küljest lähtuvalt on olemas kõik eeldused selleks, et kohus võiks hagiavaldust kriminaalasjas arvesse võtta kui täitmisavaldust täitemenetluse seadustiku § 23 mõistes ehk kannatanu selget tahteavaldust jõustunud kohtuotsuse täitmisele pööramiseks.

Lisaks võiks olla autori arvates üheks võimaluseks eeluurimisel või hiljemalt prokuratuuris enne kriminaalasja kohtusse saatmist täpsustada koos kannatanuga üle tsiviilhagi nõue ning kaaluda lisaks hagiavaldusele koostada ka täitmisavaldus TMS § 23 lg 2 mõistes.

Nii eeluurimisasutusel kui ka prokuratuuril on teada enne kriminaalasja kohtusse saatmist süüdistava andmed ja muud asjaolud, mis tõendavad varalise kahju olemasolu, mis annab hea aluse täitmisavalduse koostamiseks ja kannatanu poolt allkirjastamiseks. Hetkel kehtiv õigus ei näe ette, et täitmisavaldust enne kohtuotsuse tegemist koostada ei tohi, kuid täitmise eelduseks on jõustunud kohtuotsuse olemasolu avalduse lisana.

Eriti oluline oleks eeltoodu kokkuleppemenetluse puhul, kus kuriteoohvri esindajaks kriminaalmenetluse seadustiku mõistes on riiklik süüdistaja ehk prokurör, kes tegelikkuses kaitseb kriminaalkohtumenetluses kannatanu huve. Kuna kokkuleppemenetluse puhul on kannatanu nõusoleku kokkuleppemenetluseks allkirjastamisega andnud kõik volitused enda esindamiseks kohtus otseselt prokurörile.

Kui eelnimetatud andmed on teada, siis on uurijal või prokuröril võimalik täitmisavaldusele märkida süüdistatava elukoha järgi kohtutäituri nimi, kellele täitmisavaldus on suunatud.

Nimelt sätestab TMS § 4 lg 1, et sissenõude pöörab võlgniku varale kohtutäitur, kelle valdkonna eest vastutava ministri määrusega määratud tööpiirkonnas on võlgniku elu- või asukoht või kelle tööpiirkonnas asub võlgniku vara, kui käesolevas seadustikus ei ole sätestatud teisiti. (Täitemenetluse seadustik)

Eeltoodu seab suure koormuse kannatanule. Nimelt märgitakse kohtuotsuste avaldamisel otsuses üksnes süüdimõistetu nimi ja isikukood ning see piirab oluliselt kannatanu võimalusi leida üles aadressi täpsusega õige isik, kelle vastu oma varaline nõue pöörata. Kui ei ole võimalik kindlaks teha süüdimõistetu elu- või asukohta, ei ole võimalik kannatanul pöörduda vastavalt TMS § 4 lg 1 sätestatud nõudele kohtutäituri poole.

Võrdlusena toob autor välja riigi ja muu avaliku võimu kandja tsiviilhagi täitmisele pööramise.

Nagu magistritöö esimeses peatükis oli välja toodud, siis teeb seadusandja juba tsiviilhagi esitamisel enne kohtumenetlust vahet, kas tegemist on füüsilisest isikust kannatanuga või

kannatanuga riigi või muu avaliku võimu kandja mõistes ning on loonud viimasele soodsamad tsiviilhagi esitamise ja täitmisele pööramise tingimused.

Lisaks on riigi esitatud avalik-õiguslike nõuete ja tsiviilhagide puhul garantiiks, et kohtukantselei edastab jõustunud kohtuotsused kriminaalasjades automaatselt läbi registrite vastava piirkonna kohtutäiturile täitetoimiku avamiseks ja täitemenetluse teostamiseks ning vastavad sätted on ka välja toodud täitemenetluse seadustikus.

Nimelt sätestab kohtutäiturimäärustiku § 17¹ lg 1, et täitemenetluse seadustiku § 23¹ lõike 1 alusel kehtestatud korraga hõlmatud nõuete aluseks oleva täitedokumendi täitmisele saatmisel ei pea sissenõudja esitama täitmisavaldust, kui avalik-õiguslik nõue soovitakse täitmisele pöörata täitedokumendist nähtuva nõude kogu summa ulatuses. Sellisel juhul loetakse kojale täitedokumendi või käesoleva paragrahvi lõikes 4 nimetatud koopia või andmete esitamine täitmisavaldust asendavaks sissenõudja tahteavalduseks pöörata täitedokumendist nähtuv nõue täitmisele kogu ulatuses. (Kohtutäiturimäärustik)

Kohtutäiturimäärustiku § 17¹ lg 2 ja lg 3 sätestavad, et käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud korraga hõlmatud nõuete aluseks oleva täitedokumendi osaliseks täitmiseks esitab sissenõudja lisaks täitedokumendile täitmisavalduse. Täitmisavaldus esitatakse iga täitedokumendi kohta eraldi ja see allkirjastatakse digitaalselt ning nõuete aluseks oleva täitedokumendi täitmisele saatmisel ei märgita täitmisavalduses kohtutäituri andmeid. Avalik-õigusliku nõude täidab kohtutäitur, kellele on see koja poolt täitmiseks määratud, sõltumata täitmisavalduses märgitud kohtutäituri andmetest. (*ibid.*)

Eeltoodust nähtub, et riigi kui kannatanu osas on kriminaalmenetluses sisse viidud päris suured erandid võrreldes füüsilisest isikust kannatanuga – riik ei pea sissenõudjana esitama täitmisavaldust, kui avalik-õiguslik nõue soovitakse täitmisele pöörata täitedokumendist nähtuva nõude kogu summa ulatuses.

Samas eraõiguslike nõuete kriminaalasjas tehtud kohtuotsusega täitmisele pööratud tsiviilhagi puhul vastavat regulatsiooni ei ole ning see paneb kuriteohvri väga keerulisse seisu. Kannatanul tuleb omal initsiatiivil pöörduda kohtuotsusega kohtutäituri poole, kuid enne seda on vaja leida võimalused kohtuotsuse saamiseks, mille alusel kohtutäituri poole pöörduda.

Samas toob autor välja, et Saksa ja Rootsi õiguses koheldakse füüsilisest isikust kannatanut ja riigi ja muud avaliku võimu kandjat võrdselt ning tsiviilhagi täitmise eelduseks on suuline või kirjalik tahteavaldus. Lisaks, kui kohus näeb, et kannatanul oleks justkui õigus tsiviilhagi esitada ja ta pole seda teinud, siis näitab kohus üles hoolsuskohustust ning võtab kannatanuga ise ühendust selgitamaks välja, kas viimane soovib kriminaalmenetluses hagi esitada või mitte ning kui kannatanu on selleks soovi avaldanud, pööratakse otsused automaatselt täitmisele.

Tuginedes eeltoodule ja Eesti Vabariigi Põhiseaduses sätestatule on magistritöö autoril tekkinud küsimused. Kui võrdne peaks olema kriminaalkohtumenetluses füüsilisest isikust kannatanu kui üks menetlusosaline võrreldes riigiga? Kas kuriteoohvrile peaks piisama oma kriminaalasjas jõustunud kohtuotsusest, kust nähtub, et kohtualune on süüdi mõistetud? Samas kui riigile kui kannatanule tagatakse varalise nõude täitmisele pööramine automaatselt ilma täiendava sekkumiseta, mõningatel juhtudel ilma täitmisavaldust esitamata ning kohtutäituri nime nimetamata. Ehk peaks kohus lähtudes PS § 14 ja § 15 lõikest 1 süüvima rohkem ka kannatanu esitatud varalise kahju täitmisele pööramisele, eriti kui kuriteoohvri varalise nõude tagamiseks on süüdimõistetult arestitud vara?

Nagu autor on varasemalt oma töös välja toonud, siis seisuga 15. aprill 2020 on seoses eraõiguslike tsiviilhagi nõuete aegumise tõttu riigituludesse kantud 68 904,13 eurot. Tegemist ei ole küll märkimisväärse kogusummaga riigieelarve mahtu arvestades, kuid kuriteoohvri vaates on tegemist suure summaga. Keskmiselt tekitatakse kuriteoga varalist kahju kuriteoohvrile ca 300–1000 eurot. Kui võtta keskmiseks varalise kahju summaks 500 eurot, siis saaks ülaltoodud kogusummast, mis tänaseks on riigituludesse kantud, kompenseerida tsiviilhagi 137 kuriteoohvrile.

Samas arvestades avalik-õiguslike nõuete automaatset täitmisele pööramist ning vastukaaluks füüsilistest isikutest kannatanutelt veel täiendavate tegevuste ja kulutuste nõudmist saab autor väita, et tegemist on ebavõrdse kohtlemisega. Riik on loonud süsteemid selliselt, et kohtuotsused liiguksid automaatselt pärast jõustumist täitmisele, et tagada oma nõuded. Samas peab füüsilisest isikust kuriteoohver läbima pika protsessi, et täitmiseni jõuda.

Eelnimetatut toetab ka alapeatükis 2.4 väljatoodu, kus autor on analüüsinud vara arestimise ja täitmisele pööramise statistilisi andmeid ning kohtuotsuseid, milledest nähtub, et tegelikkuses peab paika püstitatud hüpotees, et põhiseaduse § 14 kohaselt on õiguste ja vabaduste tagamine seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu kohustus ning seda ei täideta.

Siinkohal toob autor välja, et Rootsis kannab kohtuotsuse täitmisele pööramise eest täielikku vastutust kohus, suunates jõustunud otsuse automaatselt kohtutäiturile täimiseks, mille järel võtab kohtutäitur kannatanuga nõuete osas ühendust ning küsib viimase käest üle, kas ta soovib varalise nõude esitada või mitte.

Kohtuotsuse jõustudes saadab täitevkohtunik selle automaatselt edasi Rootsi täitevasutusele, kes vastutab võlgade sissenõudmise ja muude kohustuste, sh kohtuotsute täitmise eest. Täitevametis töötavate kohtutäiturite ülesanne on tagada, et sissenõudmine toimuks õiguspäraselt.

Sarnaselt toimib ka Läti kriminaalkohus: kohus teeb lahendi, mille resolutiivosas märgitakse seisukoht kannatanule kahju hüvitamise ulatuse osas ning määratakse kohtulahendi vabatahtlikuks täitmiseks tähtaeg, milleks on 30 päeva alates kohtuotsuse jõustumisest. Kui vabatahtliku täitmise tähtaeg on möödunud ning süüdimõistetud ei ole kannatanule kahju hüvitanud, saadab kohus süüdimõistetud isiku elukoha või tema vara asukoha (mitte täitedokumendi enda) alusel täitelehe või sundtäitmist lubava määruse vannutatud kohtutäiturile täitmiseks. (Law on Bailiffs, ptk. 6, jaotis 71–73)

Arvestades GDPR-i isikuandmete kaitse nõudeid on Rootsis ja Lätis automaatselt täitmisele pööramine analüüsitud riikide põhjal kõige kannatanusõbralikum, efektiivsem ning ka Eesti õigussüsteemil tasuks sellest eeskujuga võtta.

Autor lisab veel, et juhul kui kannatanu ei valda riigikeelt, võimaldatakse talle kohtumenetluses tõlgi abi. Siinkohal võib välja tuua, et selles osas käituvad kõik riigid ühtviisi täites Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2012/29/EL miinimumnõudeid. Samas Saksamaal on kannatanule tagatud lisagarantiina veel võimalus, et jõustunud kohtuotsus saadetakse tõlgitud kujul kannatanu kodusele aadressile.

Saksamaa ja Soome kriminaalõiguses sätestatu kohaselt peab küll kannatanu ise pöörduma kohtutäituri poole, kuid samas pööratakse suurt tähelepanu kannatanu informeerimisele vastavalt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivis 2012/29/EL sätestatule ning kohus tagab kannatanute täiendava teavitamise sellest, kas ja kuhu on vaja tsiviilnõude esitamiseks pöörduda. Lisaks sellele saadetakse mõlemas riigis kannatanule jõustunud kohtuotsus kodusele aadressile, mitte ei piirdata ainult elektroonilisel teel avaldamisega.

Samuti saadetakse Lätis kohtuotsus kannatanu märgitud e-posti või kodusele aadressile, juhul kui kannatanu kriminaalasja arutamisel ei osale. Mis on ka loogiline, sest istungil osaledes puutub kannatanu vahetult prokuröri ja kohtunikuga kokku ning sealhulgas saab ka vajaliku informatsiooni.

Autor analüüsis 2019. aasta kohtute statistikat ning sellest nähtus, et maakohtud on 2019. aastal menetluse võtnud 5689 kriminaalasja, millest 4111 lahendati kokkuleppemenetluse vormis. Sisuliselt on see 72% kogu 2019. aasta kohtuasjade arvust. (Esimese ja teise astme kohtute ...)

Siinkohal saab tõdeda, et enamikel juhtudel kannatanu kokkuleppemenetluses kohtuistungil ei osale ning on enda esindamise delegeerinud prokurörile, mille tõttu jääb kannatanu protsessi edasisest käigust informeerimata.

Eestis puudub tänasel päeval toimiv informeerimisviis ning arvestades ka kannatanute kehva keele- ning arvutikasutamise oskust, on see kaasa toonud füüsilisest isikust kannatanu jaoks teadmatuse, kuidas oma varalisi õigusi realiseerida. Eelnimetatud on näha ka alapeatükis 2.4 olevast vara arestimise ja täitmisele pööramise analüüsist. Kannatanu puudulik informeerimine eeluurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu poolt on kaasa toonud olukorra, kus enamik kohtuotsuseid jääb eraõigusliku tsiviilnõude osas täitmisele pööramata. Samas on riik kannatanuna selles osas eelisolukorras ning jõustunud kohtuotsused pööratakse automaatselt täitmisele.

Siinkohal toob autor välja, et Saksamaal kriminaalkohtumenetluses, kui kriminaalasja materjalidest nähtub ning ühe kuriteokoosseisu tunnuseks on kvalifikatsioonis ettenähtud varaline kahju, kuid kannatanu ei ole selles osas tsiviilhagi eeluurimisel ja prokuratuuris esitanud, siis võtab kohus omal initsiatiivil kannatanuga ühendust ning küsib üle, kas kuriteoohver soovib tsiviilhagi esitada või mitte.

4.2 Autori ettepanekud kohtuotsuste täitmisele pööramise tagamiseks

Autor toob välja soovituslikud ettepanekud, mis aitaksid kuriteoohvrite olukorda parandada, et tsiviilhagi täitmisele pööramist tagada.

Kriminaalmenetluse eripäraks tsiviilhagi esitamisel on segunemine tsiviilõigusega. Kriminaalmenetluses on osapoolteks kannatanu ja süüdistatav, samas tsiviilkohtumenetluses on osapoolteks hageja ja kostja. Varaline nõue (hagi ese) on nii ühes kui teises menetlusliigis samaväärne.

Samas hetkel kehtiva õiguse põhjal tundub autorile, et riik ei pea kannatanu varaliste õiguste eest seismist primaarseks. Riigi hoolsuskohustus põhiseaduse § 14 mõistes on kriminaalmenetluse läbiviimisel ning kriminaalkohtumenetluses jõustunud kohtuotsuse näol täidetud ning varalise nõude täitmisele pööramise osa on jäetud ainuüksi kuriteoohvri hooleks.

Seetõttu teeb autor ettepaneku, et iga kohtumaja võiks kaaluda jõustunud kohtuotsuste edastamist täitmiskohtunikule, kes konkreetselt tegeleks eelkõige kohtuotsustega, milles kohus on süüdimõistetult kannatanute kasuks välja mõistnud tsiviilhagid, mille tagamiseks on süüdimõistetute vara arestitud.

Nimelt on KrMS § 22 nimetatud täitmiskohtuniku institutsioon. Täitmiskohtunik on maakohtu kohtunik, kes täidab talle kriminaalmenetluse seadustikuga pandud ülesandeid kohtulahendi täitmisel ainuisikuliselt. (Kriminaalmenetluse seadustik)

Täitmiskohtuniku ülesandeks on täitmisele pööramisega tekkinud küsimuste lahendamine. Autori arvates võiks täitmiskohtuniku ülesandeid laiendada selliselt, et ka tsiviilhagi osas täitmisele pööramise jõustunud kohtuotsused võiks pädevale kohtutäiturile või Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Kojale edastada täitmiskohtunik.

Tegelikkuses ei too eelnimetatud muudatus täitmiskohtuniku jaoks kaasa suuremat töökoormust, sest Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite kojale on oma täitemenetlusregister, mida oleks võimalik täiendada lisaliidese näol selliselt, et ka eraisikute tsiviilnõuded liiguksid läbi selle kohtutäiturini.

Sellisel moel säilitaks riik ka omalt poolt hoolsuskohustuse oma kodanike ees, põhiseaduse § 14 mõistes, eriti nende osas, kellel on puudulik arvuti kasutamise oskus, vähene keeleoskus või kesised juriidilised teadmised jõustunud kohtuotsuse täitmisele pööramise protsessist.

Lisaks teeb autor ettepaneku, et ka Eesti õigussüsteemis võiks füüsilisest isikust kannatanu nõuded pärast kohtuotsuse jõustumist liikuda sarnaselt riigi nõuetega läbi täitmiskohtuniku automaatselt kohtutäituriteni ning eeluurimisel koostatud hagiavaldust tõlgendaks kohus kui kannatanupoolset tahteavaldust täitemenetluse läbiviimiseks, sest hagiavalduse sisu tegelikkuses seda ka väljendab, kuna selles on välja toodud hageja ja kostja andmed, hagi ese, kannatanu kontonumber ning nõude alus võlaõigusseaduse § 1043 mõistes.

Kui eelnimetatud eeldus ei ole piisav, pakub autor teise võimalusena koostada paralleelselt koostöös eeluurimisasutuse või prokuratuuriga lisaks hagiavaldusele kannatanuga koos ka täitmisavaldus, mis oleks kohtu jaoks nõude täitmisele pööramise aluseks. Hiljem, kui on olemas jõustunud kohtuotsus, saadab täitmiskohtunik selle koos kohtuotsusega kohtutäiturile või Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite kojale.

Kui need eeldused on hagiavalduse ja/või täitmisavalduse näol täidetud, teeb autor ettepaneku täiendada kriminaalmenetluse seadustiku § 411 lg 1¹ järgmiselt: „täitmiskohtunik saadab jõustunud kohtuotsuse ning täitmisavalduse tsiviilhagi osas täitmiseks Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Kojale“.

See tagaks autori hinnangul kannatanute põhiseaduslike õiguste realiseerumise PS § 14, § 15 lg 1 ja § 25 mõistes.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli analüüsida, kas kriminaalmenetluse seadustikus ning täitemenetluse seadustikus olevad regulatsioonid tagavad füüsilisest isikust kannatanule pärast kriminaalasjas kohtuotsuse jõustumist piisava kaitse kuriteo toimepanemise tulemusena tekitatud varalise kahju hüvitamiseks.

Vastavalt kehtivale õigusele on kuriteoohvri, sh riigil või muul avaliku võimu kandjal õigus osaleda kriminaalmenetluses kannatanuna ning neil on võimalus pöörduda oma õiguste kaitseks õiguskaitseorganite poole, esitada kuriteokaebus ning nõuda kahju heastamist kuriteo toimepanijalt. Selleks, et kahju heastamist kannatanule tagada, on kriminaalmenetluse seadustiku § 142 näinud ette võimaluse kuriteo toimepanija vara arestimiseks ning selle üheks eesmärgiks on tsiviilhagi tagamine.

Kogu vara arestimise protsess eeluurimisel on äärmiselt aeganõudev ning selle nimel teevad erinevad instantsid palju koostööd. Selleks, et prokuratuuril oleks võimalik kohtult vara arestimist taotleda, on eeluurimisasutusel vaja teha jõupingutusi, et tuvastada kuriteo toimepanija vara olemasolu ja asukoht. Seejärel tuleb arestitav vara fikseerida kriminaalmenetluse seadustikus § 143 sätestatud nõuete kohaselt vara arestimise protokollis.

Vaatamata sellele, et järjest enam pööratakse kriminaalmenetluses läbi vara arestimise tähelepanu sellele, et oleks võimalik heastada kuriteoohvritele tekkinud varaline kahju, on jätkuvalt üks teravamaid probleemkohti kannatanu jaoks kriminaalmenetluse raames esitatud haginõuete täitmisele pööramine. Seda just sellisel juhul, kui süüdimõistetult on kohtueelses menetluses kohtumäärusega arestitud vara tsiviilhagi tagamiseks ning hilisemas kriminaalkohtumenetluse staadiumis on olnud kohtuniku otsustuseks jätta arestitud vara tsiviilhagi katteks arestituks kuni tsiviilnõuete täitmiseni.

Samas puudub (erinevalt riigist või muu avaliku võimu kandjast) füüsilisest isikust kannatanul piisav informatsioon täitmisele pööramise protsessist. Eriti keeruline on olukord kokkuleppemenetluste puhul, kus kannatanul ei ole kohustuslik kohtuistungil viibida, kuid see ei takista kohtumenetluse läbiviimist ning hiljem kohtul otsuse tegemist.

Kriminaalmenetluses ja selle järgselt tehakse suurt vahet, kas kannatanuks on eraisik või riik ning neid koheldakse täiesti erinevalt, mistõttu on füüsilisest isikust kannatanu oluliselt ebavõrdsemas olukorras võrreldes riigiga.

Seetõttu püstitas autor oma magistritöös hüpoteesi, mille kohaselt ei täida riik põhiseaduse § 14 tulenevat hoolsuskohustust läbi kuriteoohvrite piisava informeerimise kuriteo käigus saadud kahju hüvitamise tagamisel. Samas on kõik eeldused arestitud vara näol täidetud, kuid kuriteoohvrite puuduliku informeerimise tõttu jäävad nad ilma oma õigusest varalise kahju hüvitamisele.

Selle hüpoteesi kinnitamiseks või ümberlükkamiseks töötas autor läbi erinevad siseriiklikud normatiivaktid, õiguslase kirjanduse, Harju Maakohtu, ringkonnakohtu ja riigikohtu lahendid ning analüüsis ajavahemiku 2013–2019 sularaha arestimise ja täitmisele pööramise ametlikku statistikat, et selgitada välja, kui mitmed kannatanud on oma tsiviilhagi nõuetega kohtutäituri poole pöördunud ning kas puudulik informeeritus (kohtuotsuse edastamine ainult elektroonilisel teel) on selles osas takistuseks.

Autor uuris oma töös, millisel viisil on jõustunud kohtuotsus kannatanule kättesaadav. Tulemuseks oli, et kohtuotsus saadetakse kuriteoohvrile elektroonilisel teel läbi e-toimiku süsteemi ning otsuse nägemiseks peab kannatanu ennast ID-kaardi abil autentima. Seetõttu uuris autor, kui palju on Eestis aktiivseid ID-kaardi kasutajaid nii eesti kui vene rahvusest inimeste hulgas ning milline on keskmine vanusegrupp. Lisaks pööras autor tähelepanu ka sellele, et e-toimik on oma sisult kas eesti- või ingliskeelne, mis teeb vene rahvusest kannatanu jaoks eelnimetatud süsteemist arusaamise äärmiselt keeruliseks. Oluline oli see tõdemus aga eelkõige seetõttu, et autor keskendus oma töös kuritegevuse analüüsimisele Harjumaal ning Ida- ja Lääne-Virumaal, kus on kuritegevus statistika kohaselt oluliselt kõrgem kui teistes maakondades.

Siin tuleks autori arvates arvestada Eesti rahvastiku eripäraga – Eestis elab 29,6% vene keelt emakeelena kõnelevat kodanikku, kes ei valda eesti keelt ja kelle jaoks eesti- või ingliskeelne teavitatus ei ole seega mõistetav.

Uurimusest selgus, et kannatanu puudulik informeerimine riigi poolt on toonud kaasa olukorra, kus enamik kohtuotsuseid jääb eraõigusliku tsiviilnõude osas täitmisele pööramata. Autor on välja toonud, et arestitud sularaha osas on kohtutäituri teinud 7 aasta jooksul 33 taotlust arestitud raha üle kandmiseks kohtutäituri deposiitkontole, millelt on võimalik kannatanule kahju hüvitada.

Lisaks sellele on kuriteoohvrite puuduliku informeerituse tõttu aegunud aastaks 2020 nõuded kogusummas 68 904,13 eurot ning eelnimetatud summa on kantud riigituludesse. Samas on tegemist arestitud sularahaga, mis on mõeldud kuriteoohvritele kahju hüvitamiseks, mis on süüdimõistetutelt kohtuotsusega välja mõistetud. Kui arvestada kuriteoga tekitatud varalise kahju keskmiseks summaks 500 eurot, siis oleks eelnimetatud arestitud sularahast saanud hüvitada kuriteoga tekitatud kahju 137 kannatanule.

Eelpool toodule tuginedes jõudis autor järeldusele, et puuduliku informeerituse tõttu kohtuotsuse täitmisele pööramise osas kriminaalmenetluse seadustikus, tsiviilkohtumenetluse seadustikus ning täitemenetluse seadustikus ei ole võimalik füüsilisest isikust kannatanut kohelda võrdselt riigiga ning tulenevalt põhiseaduse § 14 tagab riik justkui iseenda varalised õigused ja vabadused, jättes samal ajal hooleta nõrgema poole ehk füüsilisest isikust kannatanu.

Seega on autori arvates leidnud kinnitust hüpotees, et riik ei täida põhiseaduse § 14 tulenevat hoolsuskohustust ning ei taga kuriteoohvritele piisavat informeeritust. Arvestades Eesti rahvastiku eripära ja arestitud vara täitmisele pööramise statistikat ei täida kohtuotsuse edastamine pelgalt elektroonilisel teel oma eesmärki, kuna kuriteo käigus saadud varalise kahju nõuded jäävad täitmisele pööramata.

Teine püstitatud hüpotees käsitles kannatanute õigusi kriminaalkohtumenetluses ja selle järgselt kriminaalmenetluse seadustiku § 37 lg 1, KrMS § 38 lg 1 p 2 ja KrMS § 38¹ lg 1 mõistes. Sisuliselt on tegemist õigusliku olukorraga, kus kannatavad kuriteoohvrite põhiseaduse § 15 ja 25 tulenevad õigused. Põhiseaduse § 15 esimese lause kohaselt on igaühel õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse ning § 25 kohaselt on igaühel õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. Autori arvates leidis eelpool nimetatud hüpotees kinnitust, kuna kuriteoohvrite põhiseaduslikud õigused ei ole tagatud.

Autor on oma magistritöö esimeses peatükis selgitanud, kes saab olla kannatanu kriminaalmenetluses. Lisaks sellele on välja toodud tsiviilhagi sisu- ja vorminõuded, hagi esitamise kord, milles on erisused füüsilisest isikust kannatanu ja riigi ja muu avaliku võimu kandja vahel ning hagi lahendamise kord kriminaalkohtumenetluses. Nagu magistritöö esimesest hüpoteesist selgus, on autori arvates riik loonud endale soodsamad tsiviilhagi täitmisele pööramise

tingimused ning riigil puudub vajadus koguda täiendavat informatsiooni, kuna nõuded on automatiseeritud.

Samas tõdes autor analüüside tulemusena, et füüsilisest isikust kannatanu puhul võib täitmisele mittepööramise põhjuseks olla asjaolu, et kuna ta on esitanud kriminaalmenetluse käigus tsiviilhagi hagiavalduse vormis, siis puuduliku informatsiooni tõttu edasisest protsessist ei oska ta arvata, et peab tulenevalt täitemenetluse seadustiku § 23 lg 1 lähtuvalt esitama täitmisavalduse koos täitedokumendiga (kohtuotsusega) kohtutäiturile. Lisaks sellele võib tekkida kannatanul väärarusaam, et eeluurimise käigus esitatud hagiavalduse ja varalise nõude, oma isiklike andmete ja kontonumbriga on tema poolt kõik juba tehtud.

Samas ei pea riik kui kannatanu, erinevalt füüsilisest isikust kuriteoohvrilt, kriminaalmenetluse seadustikus sätestatu kohaselt sissenõudjana esitama täitmisavaldust, kui avalik-õiguslik nõue soovitakse täitmisele pöörata täitedokumendist nähtuva nõude kogu summa ulatuses. Riigi kui kannatanu tsiviilhagi pööratakse automaatselt täitmisele, kuid füüsilisest isikust kuriteoohver, kelle võimalused on väga piiratud, peab koguma täiendavaid eriliigilisi andmeid süüdimõistetud kohta, et ta saaks pöörduda piirkondlikult õige kohtutäituri poole. Autor on oma töös leidnud, et kannatanu vastutus kohtuotsuse täitmisele pööramise osas on ebamõistlikult suur ja ebaproportsionaalne ning tegemist on ebavõrdse kohtlemisega.

Riik on loonud oma varaliste nõuete osas kohtuotsuse täitmisele pööramise protsessi selliselt, et kohtuotsused liiguksid automaatselt pärast jõustumist täitmisele ja et oleks tagatud tsiviilhagide täitmisele pööramine. Samas peab füüsilisest isikust kuriteoohver läbima pika protsessi, et täitmiseni üldse jõuda. Lisaks on riigi esitatud tsiviilhagide puhul garantiiks, et kohtukantselei edastab jõustunud kohtuotsused kriminaalasjades automaatselt läbi registrite täitmiseks ning vastavad sätted on ka välja toodud täitemenetluse seadustikus. Samas eraõiguslike tsiviilhaginõuete puhul vastavat regulatsiooni ei ole ning see paneb kuriteoohvri keerulisse seisu.

Selleks, et saada aru, millisel viisil on jõustunud kohtuotsuse täitmisele pööramine mujal Euroopa Liidus reguleeritud, analüüsis ja võrdles autor Läti, Rootsi, Soome ja Saksamaa tsiviilhagide tagamise, rahuldamise ja täitmisele pööramise protsesse kriminaalmenetluses, sh kriminaalkohtumenetluse ja selle järgselt ning eeldusi, mis peavad olema täidetud kohtuotsuse täitmisele pööramiseks.

Võrdluse eesmärgiks oli kaardistada probleemkohad Eesti õigusruumis ja anda ülevaade võrreldud riikide õiguslikest regulatsioonidest. Samuti sellest, kuivõrd on riigid seadnud eesmärgiks kuriteoohvrite varaliste nõudeõiguste tagamise kohtumenetluse järgselt täitemenetluses ning kas Eesti õigussüsteemil on võrreldud riikide seadusandlusest kuriteoohvrite varaliste õiguste tagamisel eeskju võtta.

Saksamaa ja Soome kriminaalõiguses sätestatu kohaselt peab küll kannatanu ise pöörduma kohtutäituri poole, kuid samal ajal pööratakse kohtu poolt suurt tähelepanu kannatanu informeerimise osas vastavalt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivis 2012/29/EL sätestatule ning mõlema riigi kohus tagab kannatanute täiendava teavitamise sellest, kas, millisel viisil ja kuhu on vaja tsiviilnõude esitamiseks pöörduda. Lisaks sellele saadetakse mõlemas riigis kannatanule jõustunud kohtuotsus kodusele aadressile, mitte ei piirduta ainult elektroonilisel teel teatamisega.

Samas Rootsis ja Lätis kannab kohtuotsuse täitmisele pööramise eest täielikku vastutust kohus, suunates jõustunud otsuse automaatselt kohtutäiturile täimiseks, mille järel võtab kohtutäitur kuriteoohvriga nõuete osas ühendust ning küsib viimase käest üle, kas ta soovib varalise nõude esitada või mitte.

Tuginedes magistritöö tulemustele teeb autor järgmised soovituslikud ettepanekud. Need ei ole kindlasti ainuvõimalikud lahendused, vaid sellised, milleni magistritöö autor oma töös jõudis ja mis autori arvates võiksid rakendust leida.

1. Eeluurimisasutus või prokuratuur võiks enne kriminaalasja kohtusse saatmist koos kuriteoohvriga lisaks hagiavaldusele koostada ka täitmisavalduse täitemenetluse seadustiku § 23 lg 1 mõistes. Eelnimetatu annaks kohtule selge teadmise sellest, et kuriteoohver soovib, et tema varaline nõue pöörataks täitmisele. Lisaks ei sea hetkel kehtiv õigus piirangut selles osas, et täitmisavaldust enne kohtuotsuse tegemist koostada ei tohi, kuid täitmise eelduseks on jõustunud kohtuotsuse olemasolu avalduse lisana.
2. Võtta eeskju Saksa ja Soome kriminaalõiguses sätestatust ning tagada kannatanute täiendav teavitamine sellest, kas, millisel viisil ja kuhu on vaja tsiviilnõude esitamiseks pöörduda. See tagaks autori hinnangul kannatanute põhiseaduslike õiguste realiseerumise põhiseaduse § 14 mõistes ning riik täidaks seega piisavalt oma hoolsuskohustust.

3. Sarnaselt Rootsiiga võiks ka Eesti õigussüsteem liikuda selles suunas, et füüsilisest isikust kannatanu varalised nõuded liiguksid sarnaselt riigi tsiviilhagi nõuetega pärast kohtuotsuse jõustumist läbi täitmiskohtuniku automaatselt täitmisele.
4. Võiks kaaluda kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku § 411 lg 1¹ täiendamist järgmiselt: täitmiskohtunik saadab jõustunud kohtuotsuse koos täitmisavaldusega tsiviilhagi osas Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Kojale täitmiseks. See tagaks autori hinnangul kannatanute põhiseaduslike õiguste realiseerimise põhiseaduse § 15 esimese lause ja § 25 mõistes.

Käesolev magistritöö on välja toonud, et praegu kehtiv õigus kohtleb füüsilisest isikust kuriteohvrit tsiviilhagi nõuete täitmise osas riigi või muu avaliku võimu kandjast oluliselt ebavõrdsemalt, pannes talle ebamõistlikult suure vastutuse varalise nõude täitmisele pööramise osas. Loodan, et selle töö tulemused on abiks kuriteohvrite põhiseaduslike õiguste paremaks tagamiseks Eesti õigusruumis.

SUMMARY: Problematic issues with satisfying a civil action in criminal court proceedings

People often fall victim to crime due to circumstances beyond their control. Besides emotional sufferings, becoming a victim of a crime may also involve material damage in many cases. In the case of offences against property, the damage is mainly caused by the loss of material things, and in the case of crimes committed by burglary, the property belonging to the victim (house window, door, car glass, etc.) is often destroyed.

Since 2010, one of the highest priorities that has been jointly agreed between the Police and Border Guard Board and the Prosecutor's Office is to seize all possible property from the perpetrator to cover a civil action. This is handled by special data analysts at the police authorities all over Estonia, whose task is to determine the perpetrator's financial situation in order to find out whether it is possible to seize property from them to cover a civil action. Its purpose is to make it possible for the victim to recover at least some of their material damage caused.

Regardless of the seizure of property, one of the most intensive problems for the victim is the enforcement of civil claims filed in criminal proceedings in the case of conviction. Many victims have no legal knowledge of how to proceed once criminal court proceedings have ended with a conviction in which a civil action has been adjudicated in favour of the crime victim. They are often not aware of how to find the final judgment which is needed to enforce that civil claim.

This master's thesis focuses on compensation for material damage caused by criminal offence after the court decision becomes effective. The main focal point is especially the victim's point of view, in cases where the property has been seized by a court order in a pre-trial proceeding to secure a civil action, and at a later stage of the criminal court proceedings the judge's decision was to maintain this property seized to cover the civil action until civil claims are satisfied.

In the case of public law claims, the Registry automatically forwards final judgments in criminal matters through the respective registers to the bailiff of the region concerned for opening an enforcement file and executing enforcement proceedings. The relevant provisions are also set out in the Code of Enforcement Procedure. However, in the case of a civil action granted by a court decision in a criminal matter regarding private property claims, there is no corresponding regulation, and this puts the victim in a difficult position. The victim must apply to the bailiff on

their own initiative, but before applying to the bailiff it is necessary to first obtain the court decision, which may be complicated.

Based on the above, the author has set the following hypotheses for this master's thesis.

1. The state fails to perform the duty of care arising from § 14 of the Constitution in ensuring compensation for damage caused by a criminal offence and in realizing the rights of crime victims by enforcing those court decisions which have become effective.
2. Within the meaning of § 37 (1) of the CCP, § 38 (1) 2) of the CCP and § 38¹ (1) of the CCP, it is currently very difficult for victims to realize their property claims filed in a civil action in criminal court proceedings and thereafter, which has created a situation where court decisions are left unenforced in relation to civil actions. This is a legal situation in which the rights of crime victims arising from §§ 15 and 25 of the Constitution and their right to compensation for damage caused by a crime may suffer.

The author has analysed the statistics of satisfying the property claims in favour of the victim and has examined the provisions aimed at exercising this right and enforcing court decisions in Estonian criminal court proceedings as well as in the corresponding legislation of Latvia, Finland, Sweden and also additionally in German criminal procedure law, which has often been stated to be the basis of the Estonian legal system.

In addition, the author also analysed why a private person that has become a victim is treated more unequally than the state or other public authority. Namely, the state or another public authority can also be a victim in criminal proceedings and can have the right to file a civil action. In this thesis, the author has drawn attention to the fact that current law treats the latter significantly more favourably and at the same time does not fulfil the duty of care towards a private person set out in § 14 of the Constitution.

This means that when filing a civil action, the victim who is a private person bears a significantly higher burden of proof than the state does. The state's property claims are handled by the public prosecutor, while the private claims are the responsibility of the private person itself.

In order to compensate the victim for the damage caused by the crime, the Code of Criminal Procedure has provided for the possibility to seize property as a measure to secure an action.

Seizure of property is a means of securing criminal proceedings, the purpose of which is to secure the enforcement of a court decision made in criminal proceedings in so far as the victim's civil claim is concerned.

Seizure of property in pre-trial proceedings can only be applied from the court by the Prosecutor's Office and the prerequisite for it is the report on the seizure of property prepared by a competent official of the investigative body. In addition to the items to be seized, it is also possible to seize cash, which is deposited in the security account of the Ministry of Finance.

Once the preliminary investigation has been completed and the Prosecutor's Office has pressed charges and forwarded the criminal case to the court, the court must also make a decision on seized items, including cash, whether the seized property remains seized to secure the civil action or partially seized due to the size of claims, and whether part of it must be released from seizure. If the court acquits the defendant, the seized property is also released from seizure.

Despite the fact that the court is detailed in its decisions regarding the seized property and items and the further course of action is understandable, the civil claim of a private person who has become a victim remains generally unenforced because the victim has no information about further proceedings. Court decisions are published only electronically, which on one hand fulfils the principle of open access to information, but on the other hand creates a situation where due to the poor computer and Estonian language skills of many victims, notifications are not received and thus the rights of the victims are not secured.

Since court decisions are published electronically, the author has examined in this thesis how many citizens there are in the Republic of Estonia who use the ID card as a means of authentication and what are other ways to find out about a court decision that has entered into force. In addition, the author recognized in the course of the analysis that the electronic system „e-File”, through which all court decisions that have become effective are sent to the participants of the proceedings, are available either in Estonian or English. According to the author, the specifics of the Estonian population should be taken into account here – there are 29.6% of Russian-speaking citizens living in Estonia who do not speak Estonian and for whom information in Estonian or English is therefore not understandable.

The author adds that if in the case of a private person it is important to submit an enforcement application for the initiation of enforcement proceedings as it is also important for the victim to show their own initiative to find the right bailiff to apply to, then in the case of the state as a victim it is not required to submit an enforcement application and the court automatically forwards the decision to the Estonian Chamber of Bailiffs and Trustees in Bankruptcy.

In order to understand how enforcement of court decisions is regulated elsewhere in the European Union, the author analysed and compared the processes of securing, satisfying and enforcing civil actions in criminal proceedings and also in criminal court proceedings in Latvia, Sweden, Finland and Germany, as well as the prerequisites that must be met. Within the example of comparable countries, it became possible to understand the extent to which those countries have set themselves the goal of securing the rights of property claims of crime victims in enforcement proceedings following court proceedings.

In conclusion, the author states that, regardless of some certain distinctions, a victim can bring a civil action in a criminal case in all four EU countries, both during the preliminary investigation and later in court proceedings, both orally (Germany, Finland) and in writing.

If the victim does not speak the official language, they will be provided with the interpreter in all the countries compared, including in court proceedings. The regulations of German law on criminal proceedings can be pointed out as particularly positive. In addition to providing the victim with the interpreter, the court decision is translated by the court and is sent to the victim's home address, if necessary. The victim can then enforce their civil claim based on that decision. The German Code of Criminal Procedure imposes therefore an additional duty of care on the court, i.e. the victim must be further informed of whether and where to apply to make a civil claim.

At this point, Estonia should also follow the example of German law and ensure that victims are additionally informed about whether, in what way and where it is necessary to apply to file a civil claim. This is not being done today. Inadequate information to the victim by the state has led to the situation where most of the court decisions are left unenforced in private civil claims, and over 7 years, there have been only 33 applications to transfer seized money to a bailiff's deposit account to compensate the victim.

Due to the deficient legal system (expired claims), 68,904.13 euros of damages for victims (which have been adjudicated from the convicted persons by a court decision) have been transferred to the state revenue from the security account of the Ministry of Finance. If the average amount of damage is calculated to be 500 euros, 137 crime victims could have been compensated from the amount.

Due to deficiencies regarding enforcement of court decisions according to the Code of Criminal Procedure, the Code of Civil Procedure and the Code of Enforcement Procedure, it is not possible to treat a private person equally with the state, and due to § 14 of the Constitution the state guarantees its own property rights and freedoms, while neglecting the weaker party.

In this thesis, the author has pointed out that in Sweden the court bears full responsibility for the enforcement of the court decision, by automatically forwarding the decision to the bailiff for enforcement, after which the bailiff contacts the victims regarding the claims and initiates enforcement proceedings in order to ensure that the court decisions are enforced.

Therefore, the author has suggested in the thesis that in the Estonian legal system the claims of a private person could automatically pass through the enforcement judge to bailiffs after the court decision has become effective, and that the court should interpret the statement of action prepared during the preliminary investigation as a victim's expression of will to carry out the enforcement. In fact, the content of the statement of action also expresses this intention, as it sets out the account number of the victim and the basis of the claim according to § 1043 of the Law of Obligations Act.

Another alternative is to prepare an enforcement application in addition to the statement of action in co-operation with the preliminary investigation authority or the public prosecutor's office, which would form the basis of the claim, and afterwards, once there is an effective court decision, it could be forwarded by the enforcement judge to the bailiff along with the court decision.

If these prerequisites are met in the form of a statement of action and/or an enforcement application, the author proposes to supplement § 411 (1)¹ of the Code of Criminal Procedure as follows: the enforcement judge forwards the effective court decision and the enforcement application regarding the civil action to the Estonian Chamber of Bailiffs and Trustees in Bankruptcy for enforcement. In the author's opinion, this would ensure the realization of the constitutional rights of victims within the meaning of § 14, § 15 (1) and § 25 of the Constitution.

I hope that this master's thesis will help to realize the constitutional rights of crime victims in the Estonian legal system and will help to understand that the current law treats a private person that has become a victim unequally (in terms of enforcing civil claims) when compared to the state or other public authority.

LÜHENDID

1) CCP	Code of Criminal Procedure (Kriminaalmenetluse seadustik)
2) GDPR	General Data Protection Regulation (Isikuandmete kaitse üldmäärus)
3) HMKo	Harju Maakohtu otsus
4) KarS	Karistusseadustik
5) KrMS	Kriminaalmenetluse seadustik
6) PS	Põhiseadus
7) RKKKm	Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrus
8) RKKKo	Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus
9) RKTKo	Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus
10) RT	Riigi Teataja
11) TMS	Täitemenetluse seadustik
12) TsMS	Tsiviilkohtumenetluse seadustik

KASUTATUD ALLIKAD

- 1) Ahven, A, Kruusmaa, K.-C., Leps, A. jt. Kriminaalstatistika Eestis. 2016
- 2) Eesti Vabariigi Põhiseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2008.
- 3) Kangur, A. Kohus ja kohtulahend. Tartu 2012.
- 4) Kergandberg E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2012.
- 5) Kiris, R. (koost). Vara konfiskeerimine ja arestimine. Riigikohtu praktika ülevaade 2014.
- 6) Kriminaalmenetluse seadustik (märksõnaline sisujuht). Tallinn: Juura 2012.
- 7) Kriminaalmenetluse seadustik. Tallinn: Juura 2011.
- 8) Laasik, E. Nõukogude Tsiviilõigus: eriosa. Tallinn: Valgus 1975.
- 9) Luhmann, N. Vertrauen. Ein Mechanismus der Reduktion sozialer Komplexität. 4. Aufl. Stuttgart: Lucius and Lucius 2000.
- 10) Männiko, M. Õigus privaatsusele ja andmekaitsele. Tallinn: Juura 2011.
- 11) Ploom, T., Kärner, M. Kannatanu huvide realiseerimine kriminaalmenetluses. – Juridica VII/2015.
- 12) Saarmets, V. Kuidas sünnib õigusakt, haldusakt, kohtulahend? – Õiguskeel 2008/3.
- 13) Salla, J., Evestus, S-H., Nahkur-Tammiksaar, D. (koost). Prokuratuuri Aastaraamat 2017.
- 14) Sarv, J. Haginõuded kriminaalmenetluses. – Juridica V/2011.
- 15) Sarv, J. Tsiviilhagi menetlemine kriminaalmenetluses – aeg tsiviliseeruda. Kohtute aastaraamat 2009.
- 16) Sootak, J., Laos, S. Karistusseadustik. Tallinn: Juura 2015.
- 17) Tomusk, I. Soome keelseadusest. – Õiguskeel 2007/3.

- 18) Vutt, M. Kahju hüvitamise normide kohaldamine kriminaalasja lahendavas kohtus. Riigikohus. Õigusteabe osakond: Tartu 2008.

KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL:

- 19) Courts Constitution Act. – https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html (14.04.2020).
- 20) Criminal Procedure Law. – <https://likumi.lv/ta/en/en/id/107820> (13.04.2020).
- 21) E-toimiku süsteemi asutamine ja e-toimiku süsteemi pidamise põhimäärus. – RT I 2008, 31, 197.
- 22) German Code of Criminal Procedure. – https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html#p0166 (14.04.2020).
- 23) Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I 2002, 86, 504.
- 24) Kohtutäiturimäärustik. – RTL 2009, 98, 1456.
- 25) Konfiskeeritud vara üleandmise, vara võõrandamisest saadud raha eelarvest seaduslikule valdajale tagastamise, asitõendite arvele võtmise ja hävitamise, arestitud vara hoidmise, hindamise ja võõrandamise ning kiiresti riknevate asitõendite hindamise, võõrandamise ja hävitamise kord. Eesti Vabariigi Valitsuse määrus. – RT I, 03.02.2017, 24.
- 26) Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166.
- 27) Kriminaalmenetluse seadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 21.06.2014, 11.
- 28) Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadus. – RT I, 04.10.2013, 3.
- 29) Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa. – <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970689?fbclid=IwAR2B9wOTw6MMOoUmHVYNT4BvhopKx7DNOa0riFPz8dNuks5GTvLj-c--mKQ#L3> (14.04.2020).
- 30) Law on Bailiffs. – <https://likumi.lv/ta/en/en/id/68295-law-on-bailiffs> (13.04.2020).

- 31) Law on Execution of Confiscation of Criminally Acquired Property. – <https://likumi.lv/ta/en/en/id/292019-law-on-execution-of-confiscation-of-criminally-acquired-property> (14.04.2020).
- 32) Ohvriabi seadus. – RT I 2004, 2, 3.
- 33) Pakkokeinolaki. – <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110806?search%5btype%5d=pika&search%5bpika%5d=Pakkokeinolaki&fbclid=IwAR3EKrDUH8f5PLIToRpLkUnen2ZR6zoa9mmr8GcB3TUrdS3JdolvRuUiY> (14.04.2020).
- 34) Rättegångsbalk (1942:740). – https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/rattegangsbalk-1942740_sfs-1942-740 (14.04.2020).
- 35) Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197.
- 36) Tsiviilseadustik. – RT I 2002, 35, 216.
- 37) Täitemenetluse seadustik. – RT I 2005, 27, 198.
- 38) Ulosottokaari. – <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070705#L6P23> (14.04.2020).
- 39) Utsökningsbalk (1981:774). – https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/utsokningsbalk-1981774_sfs-1981-774 (14.04.2020).
- 40) Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA:

- 41) HMKo 04.05.2018, 1-16-10601
- 42) HMKo 05.09.2018, 1-18-6284
- 43) HMKo 08.04.2014, 1-14-2173
- 44) HMKo 08.08.2018, 1-17-9488

- 45) HMKo 09.06.2016, 1-16-4371
- 46) HMKo 10.05.2013, 1-13-4169
- 47) HMKo 10.06.2019, 1-19-883
- 48) HMKo 10.08.2017, 1-17-5870
- 49) HMKo 11.12.2014, 1-14-4047
- 50) HMKo 12.02.2013, 1-13-885
- 51) HMKo 12.05.2017, 1-17-1964
- 52) HMKo 14.03.2018, 1-17-11793
- 53) HMKo 15.10.2013, 1-13-8970
- 54) HMKo 16.01.2018, 1-17-11681
- 55) HMKo 16.02.2017, 1-16-7566
- 56) HMKo 17.06.2014, 1-14-4243
- 57) HMKo 18.03.2014, 1-14-1502
- 58) HMKo 18.10.2013, 1-13-8611
- 59) HMKo 18.10.2016, 1-16-6819
- 60) HMKo 19.07.2018, 1-17-10081
- 61) HMKo 19.11.2013, 1-13-8072
- 62) HMKo 20.01.2014, 1-13-11669
- 63) HMKo 21.12.2017, 1-17-10529
- 64) HMKo 24.03.2017, 1-17-1422
- 65) HMKo 26.06.2013, 1-13-5708

- 66) HMKo 26.11.2014, 1-14-3851
- 67) HMKo 27.02.2014, 1-14-1241
- 68) HMKo 27.03.2014, 1-13-8998
- 69) HMKo 27.04.2018, 1-18-1892
- 70) HMKo 28.02.2018, 1-18-1485
- 71) HMKo 28.11.2018, 1-18-7271
- 72) HMKo 29.07.2013, 1-13-5095
- 73) HMKo 29.08.2016, 1-16-7139
- 74) HMKo 30.04.2013, 1-13-3832
- 75) HMKo 30.07.2019, 1-19-3408
- 76) HMKo 30.08.2018, 1-18-1631
- 77) HMKo 30.11.2017, 1-17-7040
- 78) HMKo 30.11.2017, 1-17-8757
- 79) RKKKo 22.02.2013, 3-1-1-106-12
- 80) RKKKo 11.04.2011, 3-1-1-97-10
- 81) RKKKo 28.01.2010, 3-1-1-79-09
- 82) RKKKo 23.02.2022, 3-1-1-105-10
- 83) RKKKo 28.01.2008, 3-1-1-60-07
- 84) RKKKo 28.09.2009, 3-1-1-70-09
- 85) RKKKo 28.01.2010, 3-1-1-79-09
- 86) RKKKm 20.02.2012, 3-1-1-1-12
- 87) RKKKo 14.04.2010, 3-1-1-3-10
- 88) RKKKo 23.02.2011, 3-1-1-105-10
- 89) RKKKo 22.06.2007, 3-1-1-22-07

- 90) RKKKo 22.05.2008, 3-1-1-22-08
91) RKKKo 23.10.2002, 3-1-1-103-02
92) RKKKo 14.12.2011, 3-1-1-104-11
93) RKKKo 07.06.2010, 3-1-1-118-09
94) RKKKm 16.05.2008, 3-1-1-20-08
95) RKKKo 27.03.2014, 3-1-1-13-14
96) RKTKo 02.12.1996, 3-2-1-111-96
97) RKTKo 08.01.2001, 3-2-1-1-01

MUUD KASUTATUD ALLIKAD:

- 98) Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1522320569753&uri=CELEX:32012L0029> (13.04.2020).
- 99) Dokumentide ja avalduste vormid. Avaldus täitemenetluse algatamiseks. – <https://kpkoda.ee/kohtutaiturid/dokumentide-ja-avalduste-vormid/?fbclid=IwAR3QI2sg-70cSQciAXTJwpRE6bZC8vCZOjZ3EXxXdnc0sZfFLRXD1f9oeZo> (16.04.2020).
- 100) ESIMESE JA TEISE ASTME KOHTUTE MENETLUSSTATISTIKA 2019. a KOONDANDMED, 2019. a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus. – https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/i_ja_ii_astme_kohtute_menetlusstatistika_2019.a.pdf (25.04.2020).
- 101) Hess, B. Study No. JAI/A3/2002/02 on making more efficient the enforcement of judicial decisions within the European Union: Transparency of a Debtor's Assets Attachment of Bank Accounts Provisional Enforcement and Protective Measures. Version of 2/18/2004. – <http://www2.ipr.uni-heidelberg.de/studie/General%20Report%20Version%20of%2018%20Feb%202004.pdf> (13.04.2020).

- 102) Kalmet, T. E-kiri 13.04.2018.
- 103) Kangro, H. Kui palju räägitakse Eestis eesti keelt? 2017. –
<https://statistikaamet.wordpress.com/2017/03/13/kui-palju-raagitakse-eestis-eesti-keelt/>
(21.04.2017).
- 104) Kannatanud ja tunnistajad süüteo menetluses. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus RAKE: 2012. –
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kannatanud_ja_tunnistajad_suuteomenetluses_tartu_ulikool_rake_2012.pdf (13.04.2020).
- 105) Karja, R. Digitaalne toimik kriminaalmenetluses. Magistritöö. Tartu 2015.
- 106) Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu, millega laiendatakse kannatanute õigusi kriminaalmenetluses, seletuskiri 80 SE II, 15.12.2015. –
<https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3fdc8de9-e0bc-4c52-87ac-b823f8369cfe/Kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus,%20millega%20laiendatakse%20kannatanute%20%C3%B5igusi%20kriminaalmenetluses/> (25.04.2020).
- 107) Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030. –
https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kriminaalpoliitika_pohialused_2030.pdf
(14.04.2020).
- 108) Kuritegevus Eestis 2019. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/>
(14.04.2020).
- 109) Mannelqvist, R. Compensation for Victims in Public Legislation and as a Civil Right. ISSN 0085-5944, Vol. 50, Scandinavian Studies in Law: 2007, p. 423–434. –
<https://www.scandinavianlaw.se/pdf/50-28.pdf> (14.04.2020).
- 110) Molotovnik, S. E-kiri 09.04.2018.
- 111) Recommendation No. R (85) 11 on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure, adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985. –

- [https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkununklifi/recR\(85\)11e.pdf](https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkununklifi/recR(85)11e.pdf)
(14.04.2020).
- 112) Ridal, E.-P. Andmed sularaha arestimise kohta ajavahemikul 2013–2016.
Siseministeeriumi Finantsarvestusosakond. Andmed saadud 20.04.2017 ametlikust registrist e-posti teel.
- 113) Ridal, E.-P. Andmed sularaha arestimise kohta ajavahemikul 2018–2019.
Siseministeeriumi Finantsarvestusosakond. Andmed saadud 13.04.2020 ametlikust registrist e-posti teel.
- 114) Statistika andmebaas. – <http://pub.stat.ee/px-web.2001/dialog/statfile2.asp> (14.12.2016).
- 115) Tillmann, M. Andmed ID-kaartide kasutusaktiivsuse kohta. Arendusosakond, Politsei-ja Piirivalveamet. Andmed saadud 20.04.2017 ametliku päringu vormis e-posti teel.
- 116) Tooming, U. Eestlaste ja venelaste suhtarv Tallinnas on püsinud muutumatuna. 2012. – <http://tallinncity.postimees.ee/957778/eestlaste-ja-venelaste-suhtarv-tallinnas-on-pusunud-muutumatu> (21.04.2017).
- 117) Täitemenetluse reformi riiginõuete sissenõudmise ümberkorraldamise tulu-kulu analüüs. Lõpparuanne, 21.05.2019. – https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/uuringud/taitemenetluse_reformi_riiginouete_analuus_2019.pdf (14.04.2020).
- 118) Wong, C. Overview of Swedish Criminal Procedure. Lund University: Faculty of Law: 2012. – http://www.congreso.es/docu/docum/ddocum/dosieres/sleg/legislatura_10/spl_85/pdfs/24.pdf (14.04.2020).

LISAD

Lisa 1: Hagiavalduse näidis (ilma kostja andmeteta)

Harju Maakohus
Liivalaia 24
15034 TALLINN

HAGIAVALDUS kriminaalasjas nr .....

1. HAGEJA:

- Ees-ja perekonnanimi või juriidiline nimetus: Mati Maasikas
- Isikukood või registrikood:
- Elukoht:
- Andmed lepingulise esindaja kohta: andmed puuduvad

2. HAGI ALUSEKS OLEVAD FAKTILISED ASJAOLUD (HAGI ALUS)

Kriminaalasjas alustati menetlust 26.11.2016.a selle kohta, et ajavahemikul 24.11.2016 kella 23.00-st kuni 26.11.2016.a kella 08.00-ni murti sisse aadressil: Öismäe tee 64, Tallinn sõiduautosse BMW reg.nr..... küljeklaasi lõhkumise teel ning salaja varastati kogu elektroonika, ning esituled.

Vargusega ja lõhkumisega tekitati kannatanule järgmine kahju: vasak esituli maksumus 1036,46 eurot, parem esituli maksumus 1036,46.- eurot, rooli airbag maksumus 621,05.- eurot, TV ekraan maksumus 1451,85.- eurot, korpus maksumus 150.- eurot, raadio maksumus 867,83.- eurot, kliimaseadme juhtpult maksumus 567,59.- eurot, kate maksumus 29,61.- eurot, kate maksumus 567,59.- eurot, armatuuri liist maksumus 547,02.- eurot, lüliti maksumus 64,16.- eurot, tulede moodul maksumus 370,16.- eurot, küljeklaas maksumus 125,03.- eurot, alarmi blokk maksumus 142,30.- eurot. Kokku tekitati varguse ja lõhkumisega varaline kahju kogusummas 7577,11 eurot.

3. HAGEJA SELGELT VÄLJENDATUD NÕUE (HAGI ESE)

Soovin minule tekitatud 7577,11.- euro kahju väljamõistmist süüdistatavatelt

4. TÕENDID

Hagi aluseks olev sündmus ja tekitatud kahju on tõendatud kriminaaltoimikus kogutud tõenditega.

Tekitatud kahju suurust tõendavad järgnevad hagiavaldusele lisatud dokumendid:

1. Kannatanu ülekuulamise lisana, lisamaterjal kokku 7 lehel
2. Kannatanu ülekuulamise protokollid

Eeltoodust tulenevalt palun juhindudes VÕS §-st 1043 hüvitada minule õigusvastaselt tekitatud kahju, mis kanda Mati Maasikas (*isiku või firma nimi*) arveldusarvele nr ..... (*arveldusarve nr ja panga nimi*).

Allkiri .....

Kuupäev .....

Lisa 2: Hagiavalduse näidis (koos kostja andmetega)

Harju Maakohus
Liivalaia 24
15034 TALLINN

HAGIAVALDUS kriminaalasjas nr .....

1. HAGEJA:

- Ees-ja perekonnanimi või juriidiline nimetus: Mati Maasikas
- Isikukood või registrikood: .....
- Elukoht:.....
- Andmed lepingulise esindaja kohta: andmed puuduvad
- kontaktid (e-postiaadress ja telefoninumber).....

2. KOSTJA:

- Ees-ja perekonnanimi:.....
- Isikukood:.....
- Elukoht:.....
- Kontaktid (e-postiaadress ja telefoninumber).....

3. HAGI ALUSEKS OLEVAD FAKTILISED ASJAOLUD (HAGI ALUS)

Kriminaalasjas alustati menetlust 26.11.2016.a selle kohta, et ajavahemikul 24.11.2016 kella 23.00-st kuni 26.11.2016.a kella 08.00-ni murti sisse aadressil: Õismäe tee 64, Tallinn sõiduautosse BMW reg.nr..... küljeklaasi lõhkumise teel ning salaja varastati kogu elektroonika, ning esituled.

Vargusega ja lõhkumisega tekitati kannatanule järgmine kahju: vasak esituli maksumus 1036,46 eurot, parem esituli maksumus 1036,46.- eurot, rooli airbag maksumus 621,05.- eurot, TV ekraan maksumus 1451,85.- eurot, korpus maksumus 150.- eurot, raadio maksumus 867,83.- eurot, kliimaseadme juhtpult maksumus 567,59.- eurot, kate maksumus 29,61.- eurot, kate maksumus 567,59.- eurot, armatuuri liist maksumus 547,02.- eurot, lüliti maksumus 64,16.- eurot, tulede moodul maksumus 370,16.- eurot, küljeklaas maksumus 125,03.- eurot, alarmi blokk maksumus 142,30.- eurot. Kokku tekitati varguse ja lõhkumisega varaline kahju kogusummas 7577,11 eurot.

4. HAGEJA SELGELT VÄLJENDATUD NÕUE (HAGI ESE)

Soovin minule tekitatud 7577,11.- euro kahju väljamõistmist süüdistatavatelt

5. TÕENDID

Hagi aluseks olev sündmus ja tekitatud kahju on tõendatud kriminaaltoimikus kogutud tõenditega.

Tekitatud kahju suurust tõendavad järgnevad hagiavaldusele lisatud dokumendid:

3. Kannatanu ülekuulamise lisana, lisamaterjal kokku 7 lehel
4. Kannatanu ülekuulamise protokollid

Eeltoodust tulenevalt palun juhindudes VÕS §-st 1043 hüvitada minule õigusvastaselt tekitatud kahju, mis kanda Mati Maasikas (*isiku või firma nimi*) arveldusarvele nr:

..... (*arveldusarve nr ja panga nimi*).

Allkiri .....

Kuupäev .....

Lisa 3: Täitmisavalduse näidis

Justiitsministri 15. detsembri 2009. a
määruse nr 42 „Kohtutäiturimäärustik“
lisa 5

TÄITMISAVALDUS

TÄITEMENETLUSE LÄBIVIHA

Kohtutäitur _____

SISSENÕUDJA

Nimi Isikukood (selle puudumisel sünniaeg) või registrikood

Elu- või asukoht

Sidevahendid (telefon, faks, e-post)

Panga rekvisiidid

Muud andmed

SISSENÕUDJA ESINDAJA

Nimi Isikukood (selle puudumisel sünniaeg) või registrikood

Elu- või asukoht

Sidevahendid (telefon, faks, e-post)

Panga rekvisiidid

Muud andmed

VÕLGNIK

Nimi Isikukood (selle puudumisel sünniaeg) või registrikood

Elu- või asukoht

Sidevahendid (telefon, faks, e-post)

Panga rekvisiidid

Muud andmed

VÕLGNIKU ESINDAJA

Nimi Isikukood (selle puudumisel sünniaeg) või registrikood

Elu- või asukoht

Sidevahendid (telefon, faks, e-post)

Panga rekvisiidid

Muud andmed

Palun pöörata täitmisele „Täitemenetluse seadustiku“ § 2 lõike 1 punkti _____ alusel _____

Nõude sisu:

Nõude suurus:

VÕLGNIKU KINNISVARA

Kinnisvara liik   Aadress

.....

Soovin pöörata sissenõuet võlgniku kinnisasjale (alus: „Täitemenetluse seadustiku“ § 23 lõige 3):

jah   ei

Soovin pöörata sissenõuet võlgniku vallasvarale:

jah   ei

Soovin pöörata sissenõuet võlgniku nõudeõigustele:

jah   ei

Avaldusele lisatud dokumendid:

Kuupäev _____

Avaldaja allkiri _____

Avaldaja andmete muutumisest palun kohe teavitada kohtutäiturit. Mitteteatamise tagajärjel tekkinud arusaamatuste eest kohtutäitur ei vastuta.

Märkused (täidab büroo töötaja):

Lisa 4: Kokkuvõttev tabel eri riikide tsiviilhagide protsesside võrdluse kohta

Tabel 2. Eri riikide tsiviilhagide rahuldamise ja täitmisele pööramise protsessi sarnasused ja erinevused (koost. magistrirühma autor).

	Eesti	Läti	Soome	Rootsi	Saksa
Õigus anda eeluurimise käigus ütlusi ja osaleda kannatanuna	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah
Õigus esitada tsiviilhagi otsese varalise ja moraalse kahju osas	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah
Tsiviilhagi esitamiseks on erivorm	Jah	Jah	Ei	Jah	Ei
Kuriteo toimepanija vara on võimalik arestida ja konfiskeerida	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah
Tõlgi kasutamise võimalus	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah
Arestimise läbiviimise eest vastutab	Prokuratuur	Prokuratuur	Prokuratuur	Prokuratuur	Prokuratuur
Täitmisele pööramise eest vastutab	Kannatanu	Kohus	Kannatanu	Kohus	Prokuratuur või kannatanu